

บทที่ 4

ผลการวิจัย

สำหรับผลการวิจัยในบทนี้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับประวัติของปราชญ์ชาวบ้านและวงกลองยาว ฐานคิดที่ส่งผลต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาว และสุดท้าย คือ การถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาว ดังต่อไปนี้

4.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับประวัติของปราชญ์ชาวบ้านและวงกลองยาว

4.1.1 ประวัติของปราชญ์ชาวบ้าน

ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 5 คนซึ่งเป็นสมาชิกของวง 5 ผู้เฒ่าในตำบลหนองตาแต้ม อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีประวัติชีวิต ดังนี้

4.1.1.1 นายช่อม ขวัญอ่อน

นายช่อม ขวัญอ่อน

นายช่อม ขวัญอ่อน (อายุ 71 ปี) มีภูมิลำเนาอยู่ในตำบลหนองตาแต้ม อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ปัจจุบันเป็นหัวหน้าวง 5 ผู้เฒ่า และมีอาชีพหลักเป็นเกษตรกรทำไร่ทำนา นอกจากนี้ ยังเป็นปราชญ์ชาวบ้านในด้านหมอพื้นบ้านโดยสามารถรักษาอาการเจ็บป่วยโดยใช้วิธีการปิดเป่าด้วยคาถาอาคมซึ่งได้เรียนมาจากหลวงปู่ขาวัดหนองแก

นายช่อมเรียนกลองยาวมาตั้งแต่อายุ 20 ปี โดยใช้วิธีครูพักลักจำจากวงกลองยาวในจังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ จนกระทั่งอายุประมาณ 40 ปี จึงเล่นกลองยาวเป็นอาชีพเสริม สาเหตุที่นายช่อม เลือกละเล่นกลองยาวนั้นเป็นเพราะมองว่าเป็นเครื่องดนตรีที่เหมาะสมกับคนสูงอายุ กล่าวคือ นอกจากจะ ทำให้เพลิดเพลินแล้ว ยังทำให้สุขภาพกายและใจดีได้ด้วย

“เล่นแล้วสบายใจ ทำให้แก่ช้า เป็นการออกกำลังกาย.....แก่ขนาดนี้แล้ว คงไปเป่าแตรวง ไม่ไหว”

นอกจากนายช่อมเป็นหัวหน้าวง 5 ผู้เฒ่าแล้ว ยังมีความเชี่ยวชาญหรือความสามารถพิเศษ ในด้านการเป็นผู้นำการไหว้ครู รวมถึงเป็นผู้ทำพิธี “ลงน้ำกลอง” หรือ “ทำครู” ซึ่งเป็นพิธีการ ปลุกเสกกลองยาวก่อนที่จะนำไปใช้ในการแสดงด้วย สำหรับรายละเอียดและขั้นตอนของพิธี ดังกล่าวนี้นี้จะขอกล่าวในหัวข้อปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอด (ปัญหาด้านเนื้อหาที่ยังไม่ได้ ถ่ายทอด) ปัจจุบัน นายช่อมมีบุตรชาย 1 คน และหลานชาย 2 คนมาร่วมแสดงในวง 5 ผู้เฒ่า โดย บุตรชายตีฉาบเล็ก ส่วนหลานชายทั้งสองคนตีกลองยาว

4.1.1.2 นายเชี่ยม บุตรทองคำ

นายเชี่ยม บุตรทองคำ

นายเชี่ยม บุตรทองคำ (อายุ 67 ปี) เป็นคนจังหวัดเพชรบุรี และได้ย้ายถิ่นเข้ามาตั้งรกราก เป็นเกษตรกรที่ตำบลหนองตาเต้ม อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ในปีพ.ศ. 2505

นายเชี่ยมฝึกเรียนตีกลองยาวและรำกลองยาว ด้วยวิธีครูพักลักจำจากคุณลุงตั้งแต่อายุประมาณ 6-7 ปีในขณะที่ยังอยู่ในจังหวัดเพชรบุรี สาเหตุที่ทำให้สนใจเรียนกลองยาว คือ การได้เรียนรู้และเห็นการตีกลองยาวมาจากคุณลุงตั้งแต่ยังเป็นเด็ก จึงทำให้ซึมซับและรักการแสดงประเภทนี้

“เรียนเพราะใจมักรัก และก็อยากรับช่วงต่อจากลุง”

ปัจจุบัน นอกจากนายเชี่ยมเป็นหนึ่งในสมาชิกของวง 5 ผู้เฒ่าแล้ว นายเชี่ยมยังมีวงกลองยาวเป็นของตนเอง โดยเป็นหัวหน้าวง “ศิษย์หลวงพ่อบัว” ซึ่งเป็นวงที่ตนก่อตั้งขึ้นมาก่อนที่จะมาร่วมแสดงกับวง 5 ผู้เฒ่า และมีความเชี่ยวชาญทางด้านการรำกลองยาว รวมถึงสามารถประกอบพิธีการปลูกเสกกลองยาวก่อนที่จะนำไปใช้ในการแสดงได้

นายเชี่ยมมีบุตรชายซึ่งถึงแม้ว่าจะมีอาชีพหลักเป็นเกษตรกร แต่ก็มาช่วยแสดงกลองยาวร่วมกับวงเมื่อมีคนมาว่าจ้าง ซึ่งบุตรชายได้ร่วมแสดงทั้งกับวงศิษย์หลวงพ่อบัวและวง 5 ผู้เฒ่า นอกจากนี้ นายเชี่ยมยังมีลูกเขยและหลานชายมาร่วมแสดงกลองยาวกับวงด้วย

4.1.1.3 นายผิน เพนเทศ

นายผิน เพนเทศ

นายผิน เพนเทศ (อายุ 77 ปี) เป็นคนจังหวัดเพชรบุรี และได้ย้ายเข้ามาอยู่ที่ตำบลหนองตาแต้ม อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อทำงานเป็นเกษตรกรตั้งแต่ปีพ.ศ.2513

นายผินหัดเรียนกลองยาวกับกลุ่มเพื่อนที่อยู่ในวง 5 ผู้เฒ่า กล่าวคือ เมื่อช่วงประมาณปี พ.ศ.2540 นายผินได้รับการชักชวนจากนายขุ่มซึ่งอยู่ในตำบลเดียวกันให้ไปหัดเรียนกลองยาว จนกระทั่งมีความชำนาญจึงสามารถรับงานแสดงวงกลองยาวพร้อมกับกลุ่มเพื่อนในวงได้ อย่างไรก็ตาม ก็ดี ไม่มีสมาชิกในครอบครัวคนใดของนายผินที่สนใจที่จะมาเรียนหรือเข้าร่วมวงกลองยาว เพราะมีอาชีพเกษตรกรทำเป็นอาชีพหลักอยู่แล้ว ประกอบกับไม่เห็นความสำคัญของวงกลองยาว

4.1.1.4 นายसानิต ทองจาก

นายसानิต ทองจาก

นายसानิต ทองจาก (อายุ 71 ปี) เป็นคนจังหวัดราชบุรี ได้ย้ายเข้ามาอยู่ที่ตำบลหนองตาแต้ม อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อทำอาชีพเกษตรกรทำนาทำไร่เมื่อประมาณปี พ.ศ.2500

นายसानิตได้หัดเรียนกลองยาวโดยมีนายขุ่มเป็นผู้สอนในปีพ.ศ.2545 เนื่องจากในช่วงนั้นมีสมาชิกคนหนึ่งของวง 5 ผู้เฒ่าได้เสียชีวิตไป สำหรับสาเหตุที่ทำให้สนใจฝึกเรียนกลองยาว คือ ความรักในเสียงดนตรี และต้องการความสนุกเพลิดเพลิน รวมถึงเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย

“ถ้าไม่รักสนุก จะเล่นกลองยาวไม่ได้ เมื่อก่อนเรียนแคน พอเพื่อนชวนก็เลยมาหัดเล่น (กลองยาว)ผมเป็นคนรักสนุก เล่น(กลองยาว)แล้วทำให้สนุกเพลินไปในตัว และก็ไม่อยากให้ของบรรพบุรุษสูญหาย”

อย่างไรก็ดี ญาติพี่น้องรวมถึงบุตรของนายสานิตนั้นไม่ได้สนใจที่จะมารับการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาว เนื่องจากมีอาชีพหลักเป็นเกษตรกรประกอบกับมีรายได้เสริมจากการแสดงลิเกอยู่แล้ว

4.1.1.5 นายเลียง สินทร์พย์

นายเลียง สินทร์พย์

นายเลียง สินทร์พย์ (อายุ 63 ปี) เป็นคนจังหวัดชลบุรี และได้ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในตำบลหนองตาแต้ม อำเภอบางละมุง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ตั้งแต่ปีพ.ศ.2531 ปัจจุบันมีอาชีพเป็นเกษตรกรและเป็นอาสาสมัครประจำตำบล โดยในปีพ.ศ.2551 ได้รับรางวัลเป็นผู้นำเกษตรกรดีเด่นระดับจังหวัด นอกจากนี้ ที่บ้านของนายเลียงยังเป็นศูนย์เครือข่ายเรียนรู้การเลี้ยงสัตว์และยังเป็นสำนักงานโครงการธนาคารโค-กระบือ

ศูนย์และสำนักงานทางการเกษตรที่บ้านของนายเลียง สินทร์พย์

นายเลียงหัดเรียนกลองยาวมาตั้งแต่อายุ 8 ปี โดยหัดเรียนกับคุณตาซึ่งเป็นหัวหน้าวงกลองยาวในจังหวัดชลบุรี วิธีการเรียนของนายเลียงคือ ครูพักลักจำ กล่าวคือเป็นการสังเกตวิธีการตีกลองยาวของคุณตา นอกจากนี้ยังฝึกฝนโดยการหัดตีถึงและฉาบในการให้จังหวะกลองยาวด้วย สาเหตุสำคัญที่นายเลียงให้ความสนใจกับวงกลองยาวนั้นเป็นเพราะความผูกพัน กล่าวคือ ในชีวิตประจำวันสมัยเป็นเด็กได้ฟังกลองยาวสม่ำเสมอ

“ได้ยินเสียง(กลองยาว)ทุกวัน ก็เลยผูกพัน”

นอกจากนี้ นายเลียงยังมีความเชี่ยวชาญในด้านการปลุกเสกกลองยาวก่อนที่จะนำไปใช้ในการแสดงด้วย โดยได้รับการถ่ายทอดคาถาการปลุกเสกมาจากคุณตา ที่สำคัญ นายเลียงมีความสามารถพิเศษในด้านการทำกลองยาว เนื่องจากในอดีตเคยเป็นช่างไม้ และเคยมีประสบการณ์ทดลองซ่อมกลองยาวให้กับคุณตา

“เวลาตาทำกลองชำรุด ตาก็ส่งมาให้ซ่อม ก็เลยจำได้ว่าช่างในกลองเป็นยังไง.....ช่างในกลองมี ก้นขัน ก้นหวด (กรวย) ก้นขันกรวยๆ มีหลายรูปแบบ ก็เลยจำมา เวลาซื้อหนัง(กลอง)ออกมา ก็เลยสังเกตช่างในกลอง”

ปัจจุบัน นายเลียงได้ผลิตกลองยาวเพื่อใช้ในวงและเพื่อจำหน่าย รวมถึงรับซ่อมและปรับแต่งเสียงกลองยาวด้วย ที่ผ่านมานายเลียงมักจะพาบุตรชายไปร่วมเล่นกลองยาวเวลาที่มีคนมาว่าจ้างด้วย โดยบุตรชายได้เริ่มเรียนกลองยาวกับตนที่บ้านประกอบกับในสมัยที่บุตรชายเป็นนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ทางโรงเรียนบ้านเมืองเก่าซึ่งเป็นโรงเรียนที่บุตรชายกำลังศึกษาในขณะนั้นได้เชิญให้ตนไปสอนเทคนิคการตีกลองยาวให้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หลังจากนั้นเป็นต้นมา ทั้งนายเลียงและกลุ่มเพื่อนในวง 5 ผู้เฒ่าจึงได้รับการเชิญจากโรงเรียนต่างๆ ในตำบล เพื่อไปสอนกลองยาวให้แก่ นักเรียนระดับประถมศึกษาเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันบุตรชายของนายเลียงเป็นสมาชิกของวง 5 ผู้เฒ่า และมาร่วมแสดงเป็นบางครั้งเนื่องจากกำลังศึกษาในระดับปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร

4.1.2 ประวัติการก่อตั้งวง 5 ผู้เฒ่า

ปราชญ์ชาวบ้านแห่งวง 5 ผู้เฒ่า

วง 5 ผู้เฒ่า ถือกำเนิดขึ้นในปีพ.ศ. 2540 จากความคิดของหลวงพ่อนัดแห่งวัดหนองตาแต้ม ตำบลหนองตาแต้ม อำเภอปรางบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่มีความประสงค์ให้ชุมชนมีวงกลองยาวเป็นของตัวเองเพื่อใช้แสดงในงานบุญต่างๆ ของชุมชนโดยไม่ต้องไปว่าจ้างจากท้องถิ่นอื่น หลวงพ่อนัดได้ชักชวนนายช่อมซึ่งมีกลองยาวเก่าอยู่แล้วให้ช่วยหาสมาชิกในชุมชนเพื่อก่อตั้งเป็นวงกลองยาว ซึ่งหลวงพ่อนัดได้สนับสนุนโดยซื้อกลองยาวมาเพิ่มให้อีก 2 ลูก ภายหลังจากที่มีการรวมกลุ่มกันจึงตั้งชื่อว่า “วง 5 ผู้เฒ่า” โดยมีนายช่อมเป็นหัวหน้าวงมาจนถึงปัจจุบัน สำหรับสมาชิกหลักของวงในช่วงแรกนั้น ได้แก่ นายช่อม นายเลียง นายเชี่ยม นายผิน และนายแมน โดยส่วนใหญ่แล้วสมาชิกดังกล่าวเป็นปราชญ์เชี่ยวชาญด้านวงกลองยาวอยู่แล้ว เช่น กรณีของนายเชี่ยมเป็นหัวหน้าวงกลองยาวศิษย์หลวงพ่อบัว กรณีของนายเลียงที่เรียนกลองยาวมาตั้งแต่สมัยยังเป็นเด็ก อย่างไรก็ตาม ในปีพ.ศ.2545 นายแมนซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกของวง 5 ผู้เฒ่าได้เสียชีวิตลง ดังนั้น จึงได้มีชักชวนนายสานิตมาร่วมเป็นสมาชิกของวง ทั้งนี้เพื่อที่จะทำให้งานของวงให้เป็น “วง 5 ผู้เฒ่า” ไว้ดังเดิม

4.1.3 การแสดงกลองยาว

วง 5 ผู้เฒ่ารับแสดงในงานบุญต่างๆ ได้แก่ งานบวช (แห่นาค) งานทอดกฐิน งานทอดผ้าป่า งานสงกรานต์ และงานแต่งงาน (แห่ขันหมาก) สำหรับงานที่ไม่ได้รับแสดง คือ งานศพ เนื่องจากทางกลุ่มมองว่า กลองยาวเป็นการแสดงที่เน้นความสนุกสนาน แต่งานศพเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับความเศร้าซึ่งมีความขัดแย้งกับการแสดง ดังนั้น จึงตั้งเป็นกฎของวงว่าจะไม่รับแสดงกลองยาวในงานศพ

“บางทีเค้ามาจ้างให้ไปเล่นในงานศพ แต่เราไม่รับ เพราะกลองยาวเป็นเรื่องครึกครื้น มันขัดกันถ้าไปทำอะไรที่มันสนุก เฮฮา”(นายช่อม)

สำหรับการแสดงวงกลองยาวในแต่ละครั้งนั้น จะมีจำนวนคนแสดงแตกต่างกันไป กล่าวคือ การแสดงในแต่ละครั้งนั้นจะขึ้นกับเจ้าภาพผู้ว่าจ้างว่ามีความต้องการให้งานของตนมีกลองยาวกี่ลูก ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว การแสดงจะต้องมีกลองยาว 5 ลูกเป็นอย่างต่ำ แต่ในบางกรณีเจ้าภาพอาจต้องการให้มีกลองยาวมากขึ้นได้ซึ่งขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าภาพ เช่น ความต้องการให้มีกลองยาวจำนวน 7 ลูก หรือ 9 ลูก ทั้งนี้ จำนวนกลองยาวที่นิยมเล่นนั้นจะเป็นจำนวนที่เสมอเนื่องจากมองว่าเป็นเรื่องมงคล ดังนั้น การแสดงในแต่ละครั้งจึงมีจำนวนผู้แสดงประมาณ 12-17 คน ซึ่งขึ้นอยู่กับจำนวนคนเล่นกลองยาว สำหรับผู้ร่วมแสดงคนอื่นๆ ในวงประกอบด้วย

- 1) โหม่ง : 1 คน
- 2) ฉาบใหญ่ : 1 คน
- 3) ฉาบเล็ก : 1 คน
- 4) กรับ : 1 คน
- 5) ฉิ่ง : 1 คน
- 6) นางรำ : 2-3 คน

ผู้แสดงในวง 5 ผู้เฒ่านั้นนอกจากจะประกอบด้วยปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 5 คนแล้ว ยังมีสมาชิกคนอื่นๆ ซึ่งเป็นลูกหลานของปราชญ์บางท่านมาร่วมแสดงด้วย โดยทั่วไปแล้ว การแสดงทุกครั้งของวง 5 ผู้เฒ่า จำเป็นต้องขอให้สมาชิกที่สังกัดในวงกลองยาว “ศิษย์หลวงพ่อบัว” ซึ่งนายเชี่ยมเป็นหัวหน้าวง มาร่วมแสดงในวง 5 ผู้เฒ่าด้วย เนื่องจากสมาชิกของวง 5 ผู้เฒ่ามีไม่เพียงพอต่อการแสดง หรือหากบางครั้งที่วงกลองยาว “ศิษย์หลวงพ่อบัว” มีคนไม่เพียงพอ เนื่องจากบางครั้งรับแสดงกลองยาวจำนวน 2 งานในเวลาเดียวกัน ก็จะขอให้ปราชญ์ชาวบ้านรวมถึงลูกหลานในวง 5 ผู้เฒ่าไปร่วมแสดงด้วย

สำหรับอัตราค่าจ้างในการแสดงวงกลองยาวของวง 5 ผู้เฒ่าที่อยู่ที่ประมาณ 2,000 - 6,000 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ "สถานที่" และ "เวลา" กล่าวคือ สถานที่ที่เจ้าภาพจะให้ไปเล่นนั้นมีความใกล้หรือไกลตำบลหนองตาแต้มหรือไม่ เพราะจะต้องเดินทางไปเอง ส่วนเวลานั้น หมายถึง จำนวนครั้งหรือช่วงของการแสดง โดยไม่ได้เกี่ยวข้องว่าจะใช้เวลาหรือจำนวนชั่วโมงในแต่ละครั้ง หรือในแต่ละช่วงว่านานเท่าใด เช่น งานบวชที่ต้องแห่กลองยาว 2 เวลา หมายถึง เวลาที่หนึ่งคือ การเล่นกลองยาวเพื่อรับนาคจากวัดมาที่บ้านเพื่อทำพิธีทำขวัญนาค และเวลาที่สอง คือ การแห่ นาคไปบวชที่วัด โดยอัตราค่าจ้างสำหรับงาน 2 เวลาดังกล่าวนี้อยู่ที่ประมาณ 4,500 - 6,000 บาท

วง 5 ผู้เฒ่า: การประโคมกลองยาวในขณะบวชนาค ที่วัดหนองตาแต้ม

วงศิษย์หลวงพ่อกว ร่วแสดงกับสมาชิกส่วนหนึ่งของวง 5 ผู้เฒ่า เนื่องจากมีเจ้าภาพว่าจ้างให้ไปแสดงกลองยาวในวันและเวลาเดียวกัน: การประโคมกลองยาวที่บ้านของนาคก่อนแห่นาคไปวัด

จากตัวอย่างพิธีกรรมที่กล่าวมานี้ สะท้อนให้เห็นว่า พิธีกรรมในวัฒนธรรมไทยนิยมนำความสนุกสนานมาประกอบในแต่ละขั้นตอน วัฒนธรรมอีกประการหนึ่งที่พบในการแสดงกลองยาว คือ เจ้าภาพของทุกงานจะเลี้ยงอาหารควบคู่ไปกับเหล้าให้แก่สมาชิกวงกลองยาว ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การแสดงวงกลองยาวนั้นต้องการความสนุกสนาน และความครึกครื้น

“เหล้ากับกลองยาวเป็นของคู่กัน ขาดกันไม่ได้” (นายเลียง)

นอกจากนี้ วัฒนธรรมของการเล่นกลองยาวที่พบได้ คือ จิตวิญญาณของผู้แสดงที่มีความรักสนุกในขณะที่เล่นกลองยาว ดังคำกล่าวด้านล่างนี้

“คนเล่นจะถอดใจไม่ได้ บางทีเล่นจนมือแตก มือแตกเลือดออกยังงี้ก็ต้องตี.....ผมทำเป็นประจำ เพราะความมัน” (นายช่อม)

โดยสรุปแล้ว ปราชญ์ชาวบ้านมิได้คำนึงถึงอัตราค่าจ้างเป็นหลัก เนื่องจากเมื่อแบ่งเงินค่าจ้างกับผู้แสดงในวงกันแล้ว จะได้เงินคนละไม่กี่ร้อยบาทต่อการแสดงในแต่ละครั้ง แต่สาเหตุที่รับแสดงกลองยาวมาจนถึงปัจจุบันนั้นเป็นเพราะความรักในกลองยาวและต้องการที่จะสืบทอดภูมิปัญญานี้ต่อไป

4.1.4 จุดเด่นของวงกลองยาว

วง 5 ผู้เฒ่าเป็นวงกลองยาวที่จัดได้ว่ามีจุดเด่นหรือมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองในประเด็นต่อไปนี้

4.1.4.1 มีการผสมผสานเทคนิคการตีกลองยาวจากหลากหลายท้องถิ่นออกมาเป็นทำนองที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ปราชญ์ชาวบ้านแต่ละคนได้รับการถ่ายทอดมาจากจังหวัดที่ต่างกัน เช่น จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดชลบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทั้งนี้เทคนิคการตีกลองยาวนั้นถือได้ว่ามีความแตกต่างไปจากเครื่องดนตรีชนิดอื่น เนื่องจากไม่มีตัวโน้ต แต่เป็นการผสมผสานระหว่างเทคนิคการตีแบบต่างๆ จนทำให้เกิดเป็นเสียงเพลงที่เป็นเอกลักษณ์ รวมถึงสามารถตีกลองยาวออกมาให้ได้เสียงออกมาเป็นเนื้อร้องได้

4.1.4.2 มีการแต่งเพลงประกอบการแสดงกลองยาว ซึ่งเกิดจาก “การต่อเพลง” หรือการแต่งเพลงร่วมกันระหว่างปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 5 คน จนทำให้ได้เพลงใหม่สำหรับการแสดงกลองยาว โดยเนื้อหามักเป็นเรื่องใกล้ตัวหรือเป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในชุมชน

4.1.4.3 สมาชิกในวงแต่ละคนมีความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกันหลากหลายกันไป เช่น

กรณีของนายเชี่ยมที่นอกจากจะเป็นปราชญ์ได้กลองยาวและมีวงกลองยาวเป็นของตนเองแล้ว ยังมีความสามารถในการรำกลองยาวด้วย ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็น ผู้ที่มีทำรำสวยงามและ เป็นไปตามวัฒนธรรมการรำกลองยาวแบบดั้งเดิม

กรณีของนายเลียง เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการทำกลองยาวเพื่อใช้ในวง 5 ผู้เฒ่า และ เพื่อจำหน่าย โดยใช้วัตถุดิบที่ได้มาจากในท้องถิ่นมาทำกลองยาว ดังนี้

“ทำกลองต้องใช้ไม้ขนุนที่ตายแล้ว เอาจากชุมชนตัวเอง เป็นไม้ที่มีแทบทุกบ้าน.....มีคนมาขอซื้อ ขายประมาณ 1,500 - 2,000 บาท ขึ้นกับขนาด.....หน้า 10 นิ้ว ขาย 2,000 บาท ถ้าหน้า 8 นิ้ว ขาย 1,500 บาทหนังเอามาจากในท้องถิ่น เป็นพวกหนังแพะ หนังค่าง ต้องสั่งให้คนไปเอามาจากป่า ประมาณ 200-300 บาท....ไม่ได้คิดจะเอากำไร” (นายเลียง)

กรณีของนายช่อมและนายเชี่ยม เป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาวมาจากบรรพบุรุษ ดังนั้น จึงมีความเชี่ยวชาญในการทำพิธีไหว้ครูกลองยาว (พิธีครอบครู)

กลองยาวทำจากไม้ขนุน: ผลงานของนายเลียง ลินทรัพย์

"บ้านกลองยาว" ของนายช่อม ขวัญอ่อน (อาจารย์เบิ้ม) หัวหน้านาง 5 ผู้เต่า

กลองยาวสำหรับการแสดงของนายช่อม ขวัญอ่อน

กลองยาวสำหรับการแสดงของวง 5 ผู้เฒ่าและวงศิษย์หลวงพ่อบาว
ของนายเชี่ยม บุตรทองคำ

กลองยาวซึ่งสะสมไว้จำนวนหลายลูกของนายผิน เพนเทศ

สำหรับรางวัลที่วิ่ง 5 ผู้เฒ่าได้รับจากการประกวด คือ รางวัลชนะเลิศ การประกวดกลองยาว ประเภทประชาชนทั่วไป เนื่องในงานวันอนุรักษ์มรดกไทย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ประจำปี พ.ศ.2553 โดยได้รับรางวัลเป็นถ้วยและเงิน 3,000 บาท ในการประกวดครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมแข่งขันในประเภทเดียวกันจำนวน 3 วง และทางองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาเต๋มได้สนับสนุนในการประกวดโดยการให้ทุนอุดหนุนแกว่ง 5 ผู้เฒ่า 7,000 บาท และได้ให้เสื้อผ้าสำหรับใส่ในการแสดง นอกจากนี้ ทางองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาเต๋มยังได้มอบเกียรติบัตรแกว่งในฐานะที่เป็นผู้อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นดีเด่น ด้านดนตรีพื้นบ้านอีกด้วย

ถ้วยรางวัลชนะเลิศจากการประกวดกลองยาว
เนื่องในงานวันอนุรักษ์มรดกไทย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พ.ศ.2553

ภาพวง 5 ผู้เต่า ในขณะประกวดกลองยาว
เนื่องในงานวันอนุรักษ์มรดกไทย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พ.ศ.2553

เกียรติบัตร "ผู้อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นดีเด่น ด้านดนตรีพื้นบ้าน"
จากองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาแต้ม พ.ศ.2553

4.1.5 ประวัติการถ่ายทอดวงกลองยาว

นอกจากวง 5 ผู้เฒ่าจะได้ถ่ายทอดความรู้เรื่องวงกลองยาวให้แก่ลูกหลานของตนแล้ว ยังได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาการแสดงกลองยาวให้แก่บุคคลอื่นๆ ที่อยู่ในชุมชนด้วย กล่าวคือ ตั้งแต่ช่วงแรกที่มีการก่อตั้งวงในช่วงปีพ.ศ. 2540 กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านได้รวมตัวกันเพื่อสอนกลองยาวให้แก่เด็กในชุมชนที่ศาลาของหมู่บ้านในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ โดยเป็นการสอนในลักษณะของการฝึกหัดเทคนิคการตีกลองยาวพื้นฐาน โดยเด็กที่มาเรียนนั้นเป็นเด็กที่เรียนอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ซึ่งพ่อแม่พามาฝากไว้กับกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านเพื่อให้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ในวันหยุด อย่างไรก็ตาม การสอนที่ศาลาดังกล่าวนั้นมีได้เพียง 2 ปี เนื่องจากเด็กเหล่านี้มีอายุมากขึ้น และไม่มีเวลาเพราะไปประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร

นายขุ่ม ขวัญอ่อน และนายเลียง สนิททรัพย์ ที่ศาลาของหมู่บ้านเมื่อปีพ.ศ.2540

ต่อมากลุ่มปราชญ์ชาวบ้านได้สอนกลองยาวในลักษณะที่เป็นทางการตั้งแต่ปีพ.ศ. 2542 มาจนถึงปัจจุบัน โดยเป็นการสอนให้นักเรียน ซึ่งทางโรงเรียนได้เชิญให้ปราชญ์ชาวบ้านไปสอนเทคนิคการตีกลองยาว การรำกลองยาว ทั้งนี้เพื่อให้เด็กนักเรียนรู้จักวัฒนธรรมพื้นบ้านและสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการปฏิบัติจริงโดยเฉพาะในโอกาสงานแห่เทียนพรรษาประจำปี สำหรับโรงเรียนที่เชิญให้ไปสอนกลองยาว ได้แก่ โรงเรียนเจาน้อย โรงเรียนบ้านเมืองเก่า โรงเรียนปากน้ำปราม โรงเรียนหนองตาเย็น โรงเรียนหนองตาแต้ม และโรงเรียนบ้านหนองยิงหมี่

นอกจากนี้ ในช่วงประมาณปีพ.ศ. 2548 ทางวงยังได้รับเชิญให้ไปสอนที่ชมรมเบญจรงค์ผู้สูงอายุที่โรงพยาบาลปรามบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ด้วย โดยลักษณะการสอนนั้นเน้นไปที่การ

ตีกลองยาวเพื่อให้จังหวะการออกกำลังกายของผู้สูงอายุหรือเพื่อเป็นการเดินประกอบจังหวะกลองยาว โดยผู้สูงอายุเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นทหารที่เกษียณอายุราชการแล้ว ซึ่งมีทั้งอยู่ในและนอกอำเภอปราณบุรี

สำหรับค่าตอบแทนที่ได้รับจากการถ่ายทอดหรือการสอนกลองยาว พบว่า ทั้งในกรณีของโรงเรียนและชมรมผู้สูงอายุจะให้ค่าตอบแทนแก่ปราชญ์ชาวบ้านเป็นค่าเดินทางครั้งละ 200 บาทต่อคน โดยบางครั้งอาจไม่ได้รับค่าตอบแทน แต่ปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มนี้ก็มีความยินดีเต็มใจที่จะไปสอนทุกครั้ง

4.2 ฐานคิดที่ส่งผลต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาว

สำหรับประเด็นเรื่องฐานคิดนั้นเป็นประเด็นเกี่ยวกับพื้นฐานความคิด ความรู้ และความเชื่อของการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาว รวมถึงยังแสดงให้เห็นว่าเพราะเหตุใดปราชญ์ชาวบ้านจึงต้องถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าว โดยฐานคิดของปราชญ์ชาวบ้านแบ่งได้เป็น 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

4.2.1 ความรู้เกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาว

ปราชญ์ชาวบ้านให้ความหมายว่า นักเรียนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการเรียนกลองยาวจะต้องมีคุณสมบัติในด้านต่างๆ ร่วมกัน ทั้งทางด้านจิตใจ พฤติกรรม และลักษณะของมือ ดังนี้

4.2.1.1 มีใจรัก หมายถึง นักเรียนจะต้องไม่มีความรู้สึกว่าถูกบังคับให้เรียน แต่จะต้องมีความสมัครใจ

“ถ้าใจไม่รัก เวลาเรียน หน้าก็จะหงอย.....ถ้าชอบจริง เวลาเล่นต้องลอยหน้าลอยตา” (นายเลียง)

“ถ้าเศ็ใจไม่รัก จะไม่ค่อยสนใจเวลาเรียน” (นายช่อม)

4.2.1.2 มีพรสวรรค์ หมายถึง นักเรียนจะต้องมีพรสวรรค์ในการเล่นดนตรี

4.2.1.3 มี “มือ” ที่เหมาะสม กล่าวคือ นักเรียนที่ตีกลองยาวได้นั้น จะต้องไม่มี “มือหนา, มือกาง และมือแอ่น” ตามคำอธิบาย ต่อไปนี้

“ลักษณะมือมีส่วนทำให้ตีกลองเพราะหรือไม่เพราะได้ ของแบบนี้บางทีก็หัดไม่ได้ คนมีมือหนาหรือมือบาง จะทำให้ตี(กลอง)ไม่เพราะ คนมือกาง ก็ตี(กลอง)ไม่เพราะ ไม่ชัด คนมือแอ่นจะตีกลองแล้วไม่ดัง” (นายช่อม)

อย่างไรก็ดี หากนักเรียนคนใดที่มีทักษะการใช้มือในการตีกลองยาวที่ไม่เหมาะสม หรือไม่ทำให้เกิดเสียงกลองยาวที่ไพเราะได้ ปราชญ์ชาวบ้านจึงจะแก้ปัญหาโดยให้นักเรียนเหล่านี้มาฝึกหัดการใช้เครื่องดนตรีประเภทให้จังหวะกลองยาว นั่นคือ การให้หัดเล่นถึงและฉาบเพื่อประกอบจังหวะแทน

4.2.2 คุณค่าของวงกลองยาวและเป้าหมายของการถ่ายทอดวงกลองยาว

ปราชญ์ชาวบ้านมองว่า วงกลองยาวเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อระดับครอบครัวและชุมชน กล่าวคือ เป็นภูมิปัญญาของชุมชน และมีประโยชน์ในด้านการเป็นรายได้เสริมให้แก่ครอบครัวด้วย สำหรับเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ทำให้พวกเขาต้องถ่ายทอดหรือสอนภูมิปัญญาเกี่ยวกับการแสดงกลองยาวให้แก่คนรุ่นหลังนั้นมีหลายประการ ซึ่งสามารถเรียงตามลำดับความสำคัญจากมากไปน้อยได้ดังนี้

4.2.2.1 เพื่ออนุรักษ์การแสดงกลองยาวซึ่งเป็นเอกลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป

ปราชญ์ชาวบ้านมองว่า วงกลองยาวมีความสำคัญต่อชุมชน ในฐานะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์และได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องอนุรักษ์สืบทอดให้รุ่นลูกหลาน โดยไม่ได้หวังความรู้หรือวิชา

“ถ้าไม่สอน เด็กรุ่นหลังก็จะไม่มีภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม.....ตอนนี้กลองยาวกลายเป็นแบบประยุกต์ แบบผสมรวมไปหมดแล้ว.....จริงๆ (การแสดงกลองยาว)แบบประยุกต์ก็ดี.....แต่ควรอนุรักษ์แบบเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยไว้.....ถ้าไม่ถ่ายทอด ดायไปก็ฝังดินหมด” (นายเลียง)

“อยากอนุรักษ์สืบทอดให้ลูกหลานว่าบรรพบุรุษเคยมีศิลปะ” (นายเชี่ยม)

“เสียดาย ถ้า(วงกลองยาว)หายไป.....มันมีความผูกพันตั้งแต่ 7-8 ขวบ ได้ยินเสียงที่ไรก็จนลูก ใจอีกเหิม.....อยากถ่ายทอด อยากให้กระจายความรู้ออกไป บางวงอาจจะหวังวิชา กลัวว่าคนอื่นจะเก่งกว่า แต่วงนี้ไม่หวง” (นายเลียง)

ปราชญ์ชาวบ้านให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านนี้มาก เพราะเล็งเห็นถึงปัญหาการขาดแคลนคนเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาวงกลองยาว กล่าวคือ ปัจจุบันเยาวชนคนรุ่นใหม่ในชุมชนปราณบุรีไม่ได้ให้ความสำคัญกับวงกลองยาว ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากวัฒนธรรมตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเพลงได้เข้ามามีอิทธิพลต่อเยาวชนจนทำให้หันไปสนใจเพลงสมัยใหม่

“เด็กเดี๋ยวนี้นี้ไม่ค่อยสนใจ(กลองยาว).....มีแค่ 4-5 เปอร์เซนต์ที่สนใจ(กลองยาว) เพราะคนตรีตอนนี้เปลี่ยนไปเป็นตะวันตก มีคอนเสิร์ตเข้ามาเล่น....ร้อยทั้งร้อยสนใจออกมาเต้นมาร้องมารำมากกว่า(กลองยาว)....” (นายเลียง)

ปราชญ์ชาวบ้านมองว่า ในอนาคต วง 5 ผู้เฒ่าอาจมีปัญหาในการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ เพราะ ขาดคนมาสืบทอดวงโดยเฉพาะเยาวชนรุ่นใหม่ในชุมชน อย่างไรก็ตาม ปราชญ์ชาวบ้านได้หาทางออกให้แก่วง โดยการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาวให้แก่บุตรหลานของตน ซึ่งพบว่า มีบุตรหลานของปราชญ์ชาวบ้านบางคนเท่านั้นที่พร้อมจะสืบทอด เช่น กรณีบุตรหลานของนายเชี่ยมและนายขุ่ม รวมถึงในอนาคตอาจมีการรวมสมาชิกของวง 5 ผู้เฒ่า และวงศิษย์หลวงพ่อบ่าวซึ่งเป็นวงกลองยาวของนายเชี่ยมและมิบุตรหลานสืบทอด ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนมีวงกลองยาวสืบทอดต่อไป

“10-20 ปี วง (5 ผู้เฒ่า) อาจจะอยู่ได้ แต่คงดีกลองยาวไม่ไหว.....คงต้องรวม 2 วง (วง 5 ผู้เฒ่า และวงศิษย์หลวงพ่อบ่าวของนายเชี่ยม)ไม่รู้อะไรใครสืบทอด” (นายเลียง)

“ตอนนี้มีลูกชายสืบทอด เพราะลูกเล่น(กลองยาว)อยู่.....แต่ 5 ผู้เฒ่าอาจมีปัญหาได้ เพราะพอแก่ไปก็คงจะเล็ก” (นายเชี่ยม)

4.2.2.2 เพื่อสร้างความบันเทิงและชื่อเสียงให้ชุมชน

ที่ผ่านมาพบว่า วงกลองยาวสามารถสร้างความบันเทิง ความสนุกสนานและความรื่นเริงให้แก่ชุมชนได้ผ่านงานต่างๆ เช่น งานบวช และงานแต่งงาน นอกจากนี้ ทางองค์การบริหารส่วนตำบลหนองตาแต้ยังได้นำวง 5 ผู้เฒ่ามาร่วมกันส่งเสริมการท่องเที่ยวและสร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชน เช่น การแสดงกลองยาวเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมที่ชุมชน นอกจากนี้ ปราชญ์ชาวบ้านยังมองว่า การรับแสดงกลองยาวในงานต่างๆ โดยเฉพาะในต่างจังหวัด ได้ส่งผลให้วง 5 ผู้เฒ่ามีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักในวงกว้างขึ้นด้วย

4.2.2.3 เพื่อเป็นรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว

โดยรวมแล้ว เป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาวนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับการอนุรักษ์ให้แก่คนรุ่นหลัง อย่างไรก็ตาม ประโยชน์ที่ได้ตามมาคือ รายได้ แต่เป็นในลักษณะของรายได้เสริม ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านทุกคนมองว่า เรื่องรายได้นั้นมิได้เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดของการถ่ายทอด นอกจากนี้ การถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่โรงเรียนบางครั้งก็มิได้เงินตอบแทน แต่เป็นการทำเพราะความรักและต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญา ส่วนรายได้ที่มาจากการรับแสดงกลองยาวตามงานต่างๆ นั้นก็ไม่มากพอที่จะเป็นรายได้หลักให้แก่ครอบครัวได้

“เงินไม่ใช่เรื่องสำคัญ เงินที่ได้มาไม่มาก แต่ก็พอไปซื้อข้าวได้” (นายเลียง)

“เวลาไปโหว่ พอมอาหารแบ่งกันได้คนละ 200-300 บาท บางที หัวน้าวางแทบจะไม่ได้ อะไร เพราะต้องหารแบ่งลูกน้อง.....เป็นแค่รายได้เสริม ถ้าให้เป็นรายได้หลัก ก็คงไม่พอกิน” (นายเชี่ยม)

4.2.3 ความเชื่อมโยงระหว่างวงกลองยาวและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ

ปราชญ์ชาวบ้านมองว่า วงกลองยาวนั้นมิได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่มองลึกไปถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงว่า วงกลองยาวนั้นมีความสัมพันธ์กับสังคม เศรษฐกิจและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมถึงความเชื่อหรือสิ่งเหนือธรรมชาติด้วย ดังนี้

4.2.3.1 วงกลองยาวถือเป็นภูมิปัญญาของชุมชนที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นอันเนื่องมาจากการผสมผสานระหว่างความรู้ที่แต่ละคนได้เรียนมาจากหลากหลายแหล่งหรือหลายจังหวัด รวมถึงสะท้อนถึงความเชื่อของท้องถิ่นและความเคารพในครูบาอาจารย์และบรรพบุรุษที่ได้ถ่ายทอดวงกลองยาวและเป็นเจ้าของกลองยาวมาก่อน ดังจะเห็นได้จากพิธีการไหว้ครูกลองยาวและการปลุกเสกกลองยาว

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำวงกลองยาว เช่น พ่อแก่ ที่บ้านของนายช่อม ขวัญอ่อน

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำวงกลองยาวที่บ้านของนายเชื้อม บุตรทองคำ

4.2.3.2 วงกลองยาวสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของสังคมที่เน้นความสนุก ความบันเทิง ในพิธีกรรม

4.2.3.3 วงกลองยาวมีประโยชน์ในเชิงการสร้างรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว ดังเช่น การรับแสดงกลองยาวในงานต่างๆ การผลิตกลองยาวเพื่อขาย และการถ่ายทอดการแสดงกลองยาวที่โรงเรียนและชมรมเบญจรงค์ผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม ปรากฏชาวบ้านมองว่า “กลองยาวไม่ใช่ธุรกิจ แต่เป็นอาชีพเสริม”

4.2.3.4 วงกลองยาวมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ดังเห็นได้จากการผลิตกลองยาวของนายเลียงที่นำเอาไม้ขนุนซึ่งมีปลูกกันทุกบ้านในชุมชนซึ่งตายแล้วมาผลิตกลองยาว รวมถึงนำหนังแพะและหนังค่างที่ได้มาจากป่าของชุมชนเพื่อนำมาใช้ทำเป็นหนังกลอง

4.2.3.5 การปรับตัวของวงกลองยาวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางสังคมในปัจจุบัน

กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านเห็นว่า กระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่แพร่เข้ามาถึงชุมชนในปัจจุบันมีส่วนสำคัญทำให้คนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสนใจกับภูมิปัญญาวงกลองยาวแบบดั้งเดิม ดังนั้น จึงได้ช่วยกันคิดและปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมสมัยใหม่เพื่อที่จะทำให้สอดคล้องหรือได้รับการยอมรับกับความต้องการของคนในยุคปัจจุบัน

สำหรับรูปแบบการปรับตัวของวงกลองยาว 5 ผู้เฒ่าให้ทันสมัยหรือสอดคล้องกับความต้องการในปัจจุบันนั้น คือ การปรับรูปแบบการแสดงซึ่งเน้นความสนุกสนานแบบสมัยใหม่ เช่น การเล่นเพลงจังหวะ 3 ชั่ว มากกว่าการเล่นเพลงตามประเพณีดั้งเดิม ซึ่งทำยสุดแล้ว ปราชญ์ชาวบ้านมองว่า การปรับตัวดังกล่าวจะทำให้วงกลองยาวสามารถสืบทอดหรือคงอยู่ต่อไปได้

“สมัยก่อน เน้นรำสวยอย่างเดียว แต่สมัยนี้เวลารำกลองยาว ต้องรำเอามัน แบบสตรีท”
(นายช่อม)

“แล้วแต่ลูกค้าจะสั่ง.....ถ้าลูกค้าชอบร่าวก เราก็จะเล่นกลองยาวแบบร่าวก.....ขอมาเราก็จัดให้ จะเล่นตามคำขอ...ตอนนี้ลูกค้าเน้นแบบ 3 ช่า กับแบบเซ็ง” (นายเลียง)

4.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาว

สำหรับประเด็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาวของปราชญ์ชาวบ้านในวง 5 ผู้เฒ่า นั้น ผู้วิจัยได้แบ่งเป็นด้านต่างๆ ได้แก่ ผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด วิธีการถ่ายทอด เนื้อหาและระดับของเนื้อหาที่ถ่ายทอด การประเมินผลการถ่ายทอด ปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอด ดังต่อไปนี้

4.3.1 ผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด

ในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาว พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถ่ายทอด (ปราชญ์ชาวบ้าน วง 5 ผู้เฒ่า) และผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาวนั้นมีความสัมพันธ์ 3 รูปแบบ ได้แก่

4.3.1.1 ปราชญ์ชาวบ้านและบุตรหลาน

โดยทั่วไปแล้ว ในกรณีที่ปราชญ์ชาวบ้านได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการแสดงกลองยาวมาจากบรรพบุรุษ ดังเช่นกรณีของนายเชี่ยมที่รับการถ่ายทอดมาจากลุง และนายเลียงที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากตา ปราชญ์กลุ่มนี้จะถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาวให้แก่บุตร เนื่องจากมองว่า กลองยาวนั้นเปรียบเสมือนสมบัติหรือมรดกของตระกูล

“สมหมาย ลูกชายผมตอนนี้เป็นเกษตรกร แต่ก็มาช่วยวงด้วย...จะให้เค้าไปช่วยวงทุกครั้ง (แสดงกลองยาว)” (นายเชี่ยม)

โดยปราชญ์กลุ่มนี้จะถ่ายทอดให้แก่บุตรชายโดยเฉพาะ เนื่องจาก บุตรชายถูกมองว่าจะเป็นผู้สืบทอดวงกลองยาวต่อไป นอกจากนี้ กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านมองว่า กลองยาวนั้นเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และครูบาอาจารย์ ดังนั้น จึงมองว่า บุตรชายเป็นผู้สมควรได้รับการถ่ายทอดมากกว่าบุตรสาว เช่น กรณีบุตรชายของนายช่อม นายเลียง และนายเชี่ยมที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาว โดยปราชญ์ชาวบ้านได้ถ่ายทอดให้แก่บุตรในช่วงที่เรียนระดับประถมศึกษา หรือช่วงอายุระหว่าง 6-9 ปี และโรงเรียนของบุตรยังได้เชิญไปสอนนักเรียนที่โรงเรียนอีกด้วย เช่น กรณีของนายเลียง

สำหรับกรณีของปราชญ์ชาวบ้านที่มาหัดเรียนกลองยาวเมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้ว หรือกล่าวได้ว่า มาหัดเรียนโดยการชักจูงของกลุ่มเพื่อนในวง 5 ผู้เฒ่า และไม่ได้มีภูมิปัญญาด้านนี้มาก่อน ดังเช่น

กรณีของนายผิน และนายสานิตไม่ได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านกลองยาวให้แก่บุตร เนื่องจากมองว่า บุตรไม่มีความผูกพันกับวงกลองยาว ประกอบกับบุตรมีอาชีพหลักอยู่แล้ว

“มาเรียนตอนโตแล้ว ก็เลยไม่ได้ไปสอนอะไรให้ลูก” (นายผิน)

“ที่บ้านไม่มีคนเรียนกลองยาว ถ้าไปเล่นลีกันหมด” (นายสานิต)

โดยรวมแล้ว การถ่ายทอดภูมิปัญญาให้บุตรหรือสมาชิกในครอบครัวนั้นจะทำแบบไม่เป็นทางการ สำหรับการช้่อมกลองยาวกับสมาชิกในครอบครัว พบว่า กรณีของนายเชี่ยม จะมีการช้่อมกลองยาวกับสมาชิกในครอบครัวหรือบุตรหลานในเวลาเย็นเป็นประจำ เนื่องจากนายเชี่ยมมีวงกลองยาวเป็นของตนเองและมีสมาชิกหลายคน ส่วนปราชญ์ชาวบ้านคนอื่นๆ ในวงจะทำการช้่อมกลองยาวกับบุตรหลานและสมาชิกของวงก่อนที่จะมีการไปแสดงกลองยาว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเวลาว่างและระดับความสามารถของบุตรหลานว่าจำเป็นต้องช้่อมบ่อยครั้งเพียงใด กล่าวคือ หากบุตรหลานมีความเชี่ยวชาญมีความเป็นมืออาชีพแล้ว ก็จะช้่อมล่วงหน้าก่อนการแสดงไม่กี่วัน

4.3.1.2 ปราชญ์ชาวบ้านและนักเรียน

ปัจจุบัน กลุ่มผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาส่วนใหญ่ของปราชญ์ชาวบ้านวง 5 ผู้เฒ่า คือนักเรียนระดับประถมศึกษาในโรงเรียนต่างๆ ของอำเภอปรางบุรี สำหรับจุดเริ่มต้นของการถ่ายทอดเกิดจากความมีชื่อเสียงของวง 5 ผู้เฒ่า ประกอบกับในช่วงประมาณปีพ.ศ.2542 ทางโรงเรียนบ้านเมืองเก่าได้เชิญนายเลียงให้ไปสอนกลองยาวให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งมีบุตรชายของนายเลียงเรียนอยู่ด้วย หลังจากนั้นเป็นต้นมาทางโรงเรียนอื่นๆ ในอำเภอปรางบุรีได้เชิญให้ปราชญ์ชาวบ้านไปสอนให้นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 เป็นประจำทุกปีจนถึงปัจจุบัน

สำหรับสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สอนแต่เฉพาะนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 โดยไม่ได้สอนนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาขึ้นนั้นเป็นเพราะ นักเรียนที่มีอายุมากขึ้นอาจไม่มีความกล้าแสดงออกอันเนื่องมาจากกลองยาวเป็นการแสดงที่อยู่บนพื้นฐานของความสนุกสนาน โดยปราชญ์ชาวบ้านได้อธิบายว่า

“จะสอนเด็ก 9-10 ขวบ หรือถึง ป.6 เท่านั้น เพราะพอเด็กโต เด็กจะเริ่มอาย.....กลองยาวต้องใช้ความกล้าแสดงออก ถ้าอายก็เล่นไม่ได้” (นายเลียง)

สำหรับรายชื่อโรงเรียนและชื่อของปราชญ์ชาวบ้านที่ไปสอนให้นักเรียน สรุปดังตารางด้านล่างนี้

ตารางที่ 1 รายชื่อโรงเรียนและปราชญ์ชาวบ้านผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาว

โรงเรียน	ปราชญ์ชาวบ้าน: ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาว
โรงเรียนเขาน้อย	นายเลียง และ นายช่อม
โรงเรียนบ้านเมืองเก่า	นายเลียง และ นายช่อม
โรงเรียนปากน้ำปราณ	นายเชี่ยม นายเลียง และนายช่อม
โรงเรียนหนองตาเย็น	นายเลียง และ นายช่อม
โรงเรียนหนองตาแต้ม	นายผิน
โรงเรียนบ้านหนองยิงหมี่	นายเชี่ยม

ปราชญ์ชาวบ้านอธิบายว่า แต่ละโรงเรียนจะเชิญปราชญ์ชาวบ้านไปสอนที่โรงเรียนเป็นประจำทุกปี โดยไปสอนปีละประมาณ 10 ครั้งในลักษณะของสัปดาห์ละ 1 ครั้งๆ ละ 2 ชั่วโมง ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านจะได้ค่าตอบแทนครั้งละประมาณ 200 บาท นอกจากนี้ บางโรงเรียนได้เชิญปราชญ์ชาวบ้านไปสอนเพียง 1 ครั้งต่อภาคการศึกษา

สำหรับสาเหตุสำคัญที่ทำให้การสอนที่โรงเรียนของปราชญ์ชาวบ้านมิได้มีความต่อเนื่องตลอดทั้งปีหรือสอนทุกภาคการศึกษา เนื่องจากปราชญ์ชาวบ้านมีงานประจำเป็นเกษตรกร นอกจากนี้ ทางโรงเรียนมีครูสอนวิชานาฏศิลป์เป็นประจำอยู่แล้ว โดยการไปสอนกลองยาวนั้น ปราชญ์ชาวบ้านมองว่าตนเองมีสถานภาพเป็น “ครูที่ปรึกษา” และ “ครูผู้ช่วยสอน” ในลักษณะการให้คำแนะนำแก่วงกลองยาวของโรงเรียน รวมถึงเพื่อฝึกซ้อมวงกลองยาวของโรงเรียนที่จะใช้ไปงานแห่เทียนพรรษาประจำปี

“พอเด็กเรียนเสร็จ แห่เทียนพรรษาเสร็จ ก็เลิกไปสอน...โรงเรียนให้ไปซ้อมก่อนไปแห่พรรษา สอนปีละครั้ง.....ปีหน้าก็ต้องไปหัดเด็กรุ่นใหม่” (นายเลียง)

อย่างไรก็ดี สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่พบในความสัมพันธ์ระหว่างปราชญ์ชาวบ้านและนักเรียน คือ การแสดงถึงความเคารพยกย่องแก่ปราชญ์ชาวบ้าน กล่าวคือ ทางโรงเรียนจะขอให้ปราชญ์ชาวบ้านทำพิธีครอบครูให้แก่นักเรียนเพื่อความเป็นสิริมงคลก่อนการเรียนและการแสดงกลองยาว โดยโรงเรียนมองว่า กลองยาวเป็นภูมิปัญญาไทยที่จำเป็นต้องมีการแสดงความเคารพต่อครูบาอาจารย์ ประกอบกับปราชญ์ชาวบ้านกลุ่มนี้เป็นผู้อาวุโสที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญานี้มาจากบรรพบุรุษและครูบาอาจารย์ทางวงกลองยาว

นอกจากนี้ หน้าที่อีกประการหนึ่งของปราชญ์ชาวบ้าน คือ การ “จำน้ำกลอง” ให้กลองยาวของโรงเรียน สำหรับประโยชน์หรือกล่าวได้ว่าเป็นภูมิปัญญาของการจำน้ำกลอง คือ การทำให้กลองยาวมีเสียงดังขึ้นในเวลาตี และที่สำคัญคือ เป็นการปรับแต่งเสียงของกลองยาวแต่ละลูกให้มีเสียงที่เข้ากันในขณะที่ตีร่วมกัน โดยปราชญ์ชาวบ้านได้อธิบายรายละเอียดไว้ดังนี้

“จำน้ำกลอง คือ การเอาข้าวสุกมากลุกกับจี๊เต้า นำมาติดไว้ที่หน้ากลอง ติดไว้เพื่อให้เสียงดังเวลาตี ถ้าไม่ติด เสียงก็ไม่ดัง.....บางทีก็ใช้ขนมโก๋แทนได้” (นายช่อม)

“บางทีกลองโดนเหงื่อ กลองก็จะหย่อน จำน้ำกลองหลุด ก็ต้องคอยแต่งอยู่เรื่อยๆ” (นายเลียง)

สำหรับขั้นตอนการจำน้ำกลอง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาเพื่อการปรับแต่งเสียงกลองยาว มีดังนี้

1) การนำขนมโก๋ มาติดบนหนังกลองยาว

ขนมโก๋

การติดขนมโก๋ลงบนหนังกลองยาว

2) การนำแป้งโรยทับบริเวณที่ติดขนมโก๋ หรือการผสมขี้เถ้าในขนมโก๋ เพื่อป้องกันไม่ให้ขนมโก๋ติดมือในขณะที่ตักลงยาว นอกจากนี้ การผสมขี้เถ้ายังทำให้มองเห็นการจำหน้ากลองได้อย่างชัดเจน

การโรยแป้งทับบริเวณขนมโก๋

การจำหน้ากลองโดยการผสมขี้เถ้า

4.3.1.3 ปราชญ์ชาวบ้านและผู้สูงอายุ

ในช่วง 5-6 ปีที่ผ่านมา ปราชญ์ชาวบ้านมีโอกาสไปสอนกลองยาวให้แก่ผู้สูงอายุประมาณ เดือนละ 1 ครั้ง โดยเป็นกลุ่มผู้สูงอายุทั้งในและนอกอำเภอปรางบุรีที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปที่มาเข้าร่วม ชมรมเบญจรงค์ที่โรงพยาบาลปรางบุรี ซึ่งเป็นชมรมที่เน้นการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อเสริมสร้าง สุขภาพให้แก่ผู้สูงอายุ ทั้งนี้ผู้สูงอายุในชมรมมีประมาณ 50 คน แต่มีผู้เรียนตีกลองยาวประมาณ 9-10 คน โดยเป็นการเรียนตีกลองยาวเพื่อใช้เป็นเครื่องให้จังหวะสำหรับผู้สูงอายุคนอื่นๆ สำหรับการ ออกกำลังกายที่เรียกว่า “รำไม้พลองกลองยาว” ทั้งนี้ ปราชญ์ชาวบ้านได้รับค่าตอบแทนจาก ชมรมฯ เพื่อเป็นค่าเดินทางครั้งละ 200 บาท

โดยสรุปแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างปราชญ์ชาวบ้านและผู้รับการถ่ายทอดที่แตกต่างกันนี้ ได้ส่งผลต่อวิธีการและเนื้อหาของ การถ่ายทอดด้วย ดังจะขอก้าวในหัวข้อถัดไป

4.3.2 วิธีการถ่ายทอด

ภูมิปัญญาส่วนใหญ่ที่ถ่ายทอดนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับเทคนิคการตีกลองยาว การร้องเพลง และการรำ โดยการถ่ายทอดภูมิปัญญาเหล่านี้พบว่า ปราชญ์ชาวบ้านใช้วิธีการที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

4.3.2.1 การถ่ายทอดแบบ “ครูพักลักจำ”

สำหรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับวงกลองยาวแบบครูพักลักจำ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ใน ชีวิตประจำวันผ่านการแอบเรียนหรือการสังเกตการตีกลองยาวของผู้อื่น และนำความรู้ที่ได้จากการ สังเกตมาทดลองทำด้วยตนเอง โดยการถ่ายทอดในรูปแบบนี้พบว่ามีปรากฏในการถ่ายทอดระหว่าง สมาชิกในครอบครัวของปราชญ์ชาวบ้าน ดังเห็นได้จากกรณีต่อไปนี้

กรณีของนายเชิ้มได้เรียนรู้ภูมิปัญญาการเล่นกลองยาวแบบครูพักลักจำมาจากคุณลุงใน สมัยที่ยังเป็นเด็ก โดยการสังเกตการตีกลองยาวของคุณลุงซึ่งเป็นหัวหน้าวงกลองยาวในจังหวัด เพชรบุรี นอกจากนี้ ยังถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการตีกลองยาวให้แก่บุตรชายโดยใช้วิธีการแบบครู พักลักจำอีกด้วย กล่าวคือ เป็นการให้บุตรได้เรียนรู้เทคนิคการตีกลองผ่านการสังเกตการตีกลอง ของตน

“ตอนนั้นก็เรียนแบบครูพักลักจำ ไปดูลุงว่าเขาเล่นกันอย่างไร เราก็หัดเล่นตาม....อยาก เรียนเพราะใจรัก.....พาลูกชายไปดูตอนเล่นกลองยาวด้วย” (นายเชิ้ม)

กรณีของนายเลียง ได้เรียนรู้ภูมิปัญญาการเล่นกลองยาวในชีวิตประจำวันมาจากคุณตาตั้งแต่สมัยที่ ยังเป็นเด็ก จนทำให้มีการซึมซับความรู้รวมถึงมีความผูกพันกับวงกลองยาวมาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้การฝึกซ้อมกลองยาวกับปราชญ์ชาวบ้านในวง 5 ผู้เฒ่าที่บ้านของนายเลียง ประกอบการที่ นายเลียงเคยพาบุตรชายไปร่วมแสดงกลองยาวด้วย จึงทำให้เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาในทางอ้อม ให้แก่บุตรชายในขณะเดียวกันด้วย

“ฝึก (กลองยาว) มาตั้งแต่ 8 ขวบ ช่วงป.1 ป.2 แอบเรียนจากตาอยู่ มีวง 2 วง ก็ไปช่วยตีฉิ่ง ตีฉาบ..... ได้ยินเสียง(กลองยาว)ทุกวัน ก็เลยผูกพัน” (นายเลียง)

นอกจากการถ่ายทอดแบบครูพักลักจำจะมีปรากฏในครอบครัวแล้ว ยังพบว่า ปัจจุบัน ปราชญ์ชาวบ้านยังได้เรียนรู้เทคนิคการตีกลองยาวผ่านการสังเกตปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกใน วง 5 ผู้เฒ่าด้วยกันเองด้วย เช่น กรณีของนายขุ่มที่ได้สังเกตเทคนิคการตีกลองของเพื่อนปราชญ์ ชาวบ้านในวงเพื่อนำมาใช้ในการปรับปรุงการตีกลองของตนเอง

“ผมลักจำมาจากลุงเซี่ยม อันไหนดี ก็รับเอามา” (นายขุ่ม)

สำหรับการถ่ายทอดด้านการร้องเพลงและการรำประกอบการแสดงกลองยาวนั้นได้ใช้ วิธีการถ่ายทอดแบบครูพักลักจำเช่นเดียวกันกับการถ่ายทอดการตีกลองยาว โดยมีลักษณะเป็นการ ให้บุตรหลานสังเกตการแสดงจากวงกลองยาวด้วยตัวเองในขณะที่เป็นนักแสดงตามงานต่างๆ อย่างไรก็ตาม การถ่ายทอดการร้องเพลงและการรำได้มีเพียงแค่ครูพักลักจำเท่านั้น แต่ยังคงมีกระบวนการ สอนและแนะนำอย่างไม่เป็นทางการให้แก่บุตรหลานควบคู่ไปด้วย

โดยสรุปแล้ว ปราชญ์ชาวบ้านมองว่า การถ่ายทอดแบบครูพักลักจำนั้นมีความสำคัญ ดังนี้ ประการแรก การถ่ายทอดแบบครูพักลักจำ เป็นการเรียนรู้โดยธรรมชาติของทุกคน คน สามารถเรียนรู้โดยการสังเกตจากวิธีการตีกลองยาวจากคนอื่นๆ ได้ มีความเหมาะสมกับการ ถ่ายทอดในครอบครัว เพราะสามารถเรียนรู้จากชีวิตประจำวันได้ทุกวัน และไม่ต้องใช้ความเป็น ทางการ เช่น การสังเกตระหว่างการไปแสดงกลองยาวในงานต่างๆ และการฝึกซ้อมกับวงกลองยาว ที่บ้าน

ประการที่สอง การถ่ายทอดแบบครูพักลักจำ อาจทำให้เกิดการพัฒนาเป็นภูมิปัญญาใหม่ ได้ กล่าวคือ สามารถนำมาผสมผสานกับภูมิปัญญาหรือเทคนิคการตีกลองที่ตนเองมีอยู่แล้ว เพื่อให้ เกิดเทคนิคการตีกลองแบบใหม่ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนและมีความไพเราะขึ้นได้

“ครูพักลักจำเป็นสิ่งที่ไม่สามารถสอนกันตรงๆ ได้ บางทีเด็ก (บุตร) อาจจะไปคิดแปลง เป็นของตัวเองก็ได้” (นายเลียง)

4.3.2.2 การถ่ายทอดแบบ “การสาธิตวิธีการ และการบอกเล่าโดยตรง”

สำหรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยวิธีการสาธิตวิธีการและการบอกเล่าโดยตรงนั้นเป็นวิธีการถ่ายทอดที่เป็นทางการ โดยพบมากในกรณีที่ผู้รับการถ่ายทอดเป็นนักเรียนในโรงเรียนระดับประถมศึกษา และผู้สูงอายุในชมรมเบญจรงค์

ปราชญ์ชาวบ้านมองว่า การถ่ายทอดเทคนิคการตีกลองยาวที่ดีนั้น จำเป็นต้องเริ่มจากการสาธิตหรือแสดงให้ดูเป็นตัวอย่าง ประกอบกับการพูดอธิบายประกอบ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้มากขึ้น ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการตีกลองยาวนั้นเป็นเรื่องที่ยาก เพราะเป็นการเล่นโดยไม่มีโน้ต แต่จำเป็นต้องอาศัยทักษะการตี การจำ และการฟังเสียงกลองยาว ดังคำอธิบายต่อไปนี้

“กลองยาวเล่นยากกว่าระนาดตรงที่ไม่มีโน้ต ต้องจำเอา.....กลองยาวมีเสียง ‘เป็ง เบ๊ง ถ่อม ตี เป๊ะ เบิด” (นายช่อม)

“ต้องตี(กลอง)เป็นเพลงให้ฟังก่อน มือเขาก็จะตีได้ตามไปด้วย” (นายผิน)

ปราชญ์ชาวบ้านได้ยกตัวอย่างของการสาธิตวิธีการตีกลองยาวเพื่อสอนนักเรียนให้เกิดความเข้าใจในจังหวะและเทคนิคการตีกลองยาว ดังนี้

“เด็กที่เพิ่งเรียนใหม่ๆ ต้องตีให้ฟังก่อนว่า กลองต้องตีเป็นเสียง ‘เป็ง ตัก’ แต่เด็กบางคนก็ตีเป็น ‘เป็ง เบะ’ หรือบางที่ตีให้เป็น ‘เป็ง เบิด’ แต่เด็กตีเป็น ‘เป็ง เบ๊ง’ บางที่ตี 4 ที แต่เด็กตีแค่ 3 ที.....ก็ต้องทำให้เขาดูจนกว่าเขาจะทำตามได้” (นายเลียง)

กล่าวโดยรวมแล้ว การถ่ายทอดภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้านโดยเฉพาะในด้านการตีกลองยาวให้แก่เด็กเรียนด้วยวิธีการสาธิตและการบอกเล่าโดยวาจา มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1. การสอนจังหวะ โดยให้ผู้เรียนฝึกตบมือให้เป็นจังหวะโดยเริ่มการสอนจากจังหวะกลองยาวแบบง่ายไปสู่แบบยาก

ขั้นที่ 2. ปราชญ์ชาวบ้านสาธิตการตีกลองยาวให้นักเรียนดูเป็นตัวอย่าง พร้อมกับการบอกเล่าโดยตรงหรืออธิบายประกอบเกี่ยวกับการตีกลองยาวให้เข้ากับจังหวะที่ได้สอนไปในขั้นแรก โดยในขั้นนี้ ปราชญ์ชาวบ้านเน้นว่าจำเป็นต้อง “จำจื๊จ๊ว” คือจะต้องสอนหรือให้ข้อเสนอแนะตลอดจนกว่าผู้เรียนจะเข้าใจและปฏิบัติได้ถูก

ขั้นที่ 3. การให้นักเรียนทดลองตีกลองยาวตามปราชญ์ชาวบ้าน

ขั้นที่ 4. ในกรณีที่นักเรียนคนใดตีกลองยาวได้ถูกต้องตามตัวอย่าง หรือเรียกได้ว่าเป็นคนตีเก่ง หรือ “ตีเต็มเสียง” ปราชญ์ชาวบ้านจึงจะให้นักเรียนคนนั้นเป็นคนตีกลองยาวนำ และให้นักเรียนคนอื่นๆ ตีกลองยาวตามนักเรียนคนดังกล่าว หรือกล่าวได้ว่าเป็นการเรียนในลักษณะ “ตีมำ

ติดตาม" ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านได้เปรียบเทียบกับนักเรียนที่ตีกลองยาวได้ถูกต้องว่าเป็นเหมือน "ต้นเสียงของคนร้องเพลงชาติ"

ในกรณีที่เป็นการถ่ายทอดเนื้อหาเกี่ยวกับการร้องเพลง และการรำประกอบการแสดงกลองยาวให้แก่กลุ่มนักเรียนที่โรงเรียน พบว่า เป็นการอาศัยวิธีการถ่ายทอดเช่นเดียวกันกับการตีกลองยาว กล่าวคือ ปราชญ์ชาวบ้านจำเป็นต้องแสดงบทบาทเป็น "คนต้นเสียง" หรือเป็นผู้ร้องเพลงนำก่อน หรือเป็นผู้รำให้ดูก่อน หลังจากนั้นจึงให้ผู้เรียนร้องตาม หรือรำตาม

"เวลาสอนรำ ต้องรำให้ดูก่อน แล้วให้เด็กรำตาม.....ต้องคอยดู ถ้ายังรำไม่ถูก ก็ต้องบอกรำให้ดูอีก" (นายเชี่ยม)

การถ่ายทอดดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นการถ่ายทอดที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น สำหรับการถ่ายทอดที่เป็นลายลักษณ์อักษร พบว่า มีแต่ในอดีตเท่านั้น กล่าวคือ ทางโรงเรียนเคยช่วยปราชญ์ชาวบ้านในการพิมพ์เนื้อร้องของวงกลองยาวใส่กระดาษทำเป็นแผ่นพับเพื่อใช้เป็นสื่อในการสอนแก่นักเรียน อย่างไรก็ดี จากการสอนของปราชญ์ชาวบ้านที่เน้นการท่องจำและเน้นในเรื่องเทคนิคการตีกลองยาวมากกว่า จึงทำให้ไม่ได้มีการผลิตสื่อการสอนในด้านเนื้อร้องออกมาอย่างต่อเนื่อง

"เพลงหลักกลองยาวไม่ต้องพิมพ์ก็ได้ เพราะเป็นเพลงครู 'เป็ง ถ่อม'แต่เทคนิคการตีต้องใช้ความจำ จะต้องสอนสอแตกไปตอนที่สอน" (นายเลียง)

"ไม่จำเป็นต้องมีสื่อการสอน ไม่ใช่จะลืมนั่นจำเป็นต้องมี" (นายห่อ)

สำหรับการสอนให้แก่กลุ่มผู้สูงอายุในชมรมเบญจรงค์ พบว่า มีวิธีการถ่ายทอดที่เหมือนกับการสอนให้แก่นักเรียน แต่เป็นการสาธิตและให้ผู้สูงอายุบางคนทำตามเฉพาะเทคนิคการตีกลองขั้นพื้นฐานเท่านั้น เนื่องจากการเรียนตีกลองยาวเพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องให้จังหวะแก่ผู้สูงอายุส่วนมากเวลาที่ออกกำลังกาย

โดยสรุปแล้ว ปราชญ์ชาวบ้านนิยมใช้วิธีการถ่ายทอดแบบการสาธิตวิธีการและการบอกเล่าโดยตรง เพราะมองว่า กลองยาวเป็นเครื่องดนตรีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว กล่าวคือ เป็นเครื่องดนตรีที่ไม่มีโน้ตเหมือนกับเครื่องดนตรีไทยชนิดอื่นๆ และเน้นที่เทคนิค รวมถึงความจำ ดังนั้น การสอนโดยการแสดงให้ดูเป็นตัวอย่างประกอบกับอธิบายจึงเป็นวิธีการสอนที่เหมาะสม

4.3.2.3 การถ่ายทอดผ่าน “พิธีกรรม”

ปราชญ์ชาวบ้านได้ทำ “พิธีไหว้ครูหรือครอบครู” ให้แก่บรรดาบุตรหลานและนักเรียน โดยพิธีกรรมนี้ถือเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาอีกรูปแบบหนึ่งที่เน้นให้ผู้รับการถ่ายทอดเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นและให้ความเคารพต่อครูบาอาจารย์ก่อนที่จะเรียนและแสดงกลองยาว

“ถ้าไม่ทำพิธี ก็เหมือนกับว่าไม่เคารพไม่บูชา (ครูบาอาจารย์)” (นายช่อม)

“เขา (โรงเรียน) ให้ไป ‘จับมือ’ ก็เหมือนกับการครอบครูให้เด็ก” (นายเลียง)

อย่างไรก็ดี ปราชญ์ชาวบ้านไม่ได้ประกอบพิธีไหว้ครูให้แก่กลุ่มผู้สูงอายุในชมรมเบญจรงค์ เนื่องจากการถ่ายทอดให้กลุ่มนี้เป็นเพียงแค่การใช้กลองยาวเพื่อให้จังหวะการออกกำลังกาย หรือกล่าวได้ว่า ไม่ได้เป็นการถ่ายทอดความรู้เพื่อนำไปใช้ในการแสดงหรือเพื่อให้สืบทอดวงกลองยาวต่อไป

4.3.3 เนื้อหา และ ระดับของเนื้อหาที่ถ่ายทอด

จากการที่ปราชญ์ชาวบ้านแต่ละคนมีความถนัดหรือความเชี่ยวชาญของตนเอง ดังนั้นเนื้อหาที่ถ่ายทอดจึงสามารถแบ่งแยกได้ตามความชำนาญของปราชญ์แต่ละคน ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกเนื้อหาที่ถ่ายทอดโดยแบ่งตามระดับของภูมิปัญญา และปราชญ์ชาวบ้านผู้ถ่ายทอด ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ระดับและเนื้อหาของภูมิปัญญาวงกลองยาวที่ถ่ายทอดโดยปราชญ์ชาวบ้าน

ระดับของเนื้อหาที่ถ่ายทอด	เนื้อหาที่ถ่ายทอด	ปราชญ์ชาวบ้าน: ผู้ถ่ายทอด ภูมิปัญญาวงกลองยาว
ระดับเทคนิค (ภาคปฏิบัติ)	การตีกลองยาว	นายเลียง นายช่อม นายเชี่ยม และนายผิน
	การร้องเพลงกลองยาว	นายเลียง นายช่อม และนายเชี่ยม
	การรำกลองยาว	นายเชี่ยม
ระดับความเชื่อและพิธีกรรม	การทำพิธีไหว้ครู	นายเชี่ยม นายเลียง และนายช่อม
	ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์	

4.3.3.1 ระดับเทคนิค

เนื้อหาในการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาวส่วนใหญ่จัดเป็นเนื้อหาในระดับเทคนิค หรือ เป็นความรู้ในภาคปฏิบัติ สำหรับเนื้อหาสำคัญที่ถ่ายทอด มีดังนี้

- ด้านการตีกลองยาว

จุดเด่นสำคัญของการถ่ายทอดทักษะการตีกลองยาวนั้นมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะของ กลองยาว กล่าวคือ กลองยาวเป็นเครื่องดนตรีที่ไม่มีโน้ต ดังนั้น ปราชญ์ชาวบ้านจึงไม่สามารถ ถ่ายทอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรหรือเป็นตัวโน้ตได้ แต่จะต้องให้ผู้รับการถ่ายทอดฝึกฝนใน เรื่องทักษะการตีและฟังเสียงกลองยาว

ในอันดับแรกของการถ่ายทอดทักษะการตีกลองยาว ปราชญ์ชาวบ้านได้เน้นการสอน จังหวะของกลองยาวขั้นพื้นฐานผ่านการตบมือให้จังหวะ หลังจากนั้นจึงเป็นการตีกลองยาวโดยเน้น “เทคนิคขั้นพื้นฐาน” คือ การตีกลองยาวให้ได้เสียง ได้แก่ เบ๊ิง ถ่อม (ท่อม) ตึก ป๊ะหรือตะ เบิดหรือเนิด

สำหรับการสอนตีกลองยาวให้ออกมาเป็นเสียงต่างๆ มีดังนี้

1) เสียง “ถ่อม”

การตีบริเวณตรงกลางของกลองยาวโดยนิ้วมือชิดกัน

2) เสียง "เป้ง"

การตีบริเวณริมขอบของกลองยาว

3) เสียง "เบิด"

การตีบริเวณริมขอบของกลองยาวคล้ายกับการตีของเสียงเป้ง
แต่จะต้องใช้นิ้วของอีกมือหนึ่งแตะบริเวณขอบของกลองยาวตามทันที

4) เสียง "ปะ"

การตีบริเวณตรงกลางของกลองยาว โดยเป็นการตีที่ไม่เปิดมือและต้องมีการสะบัดมือ
(ใช้ปลายมือตี)

5) เสียง "ตึก"

การใช้มือหลักเคาะบริเวณริมขอบของกลองยาว และใช้นิ้วของอีกมือหนึ่งกดบริเวณ
ขอบของกลองยาว

เทคนิคการตีกลองยาวขั้นพื้นฐานให้เป็นเสียงต่างๆ ดังกล่าวนี้อาจได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการตีกลองยาว เนื่องจากผู้เรียนสามารถนำเทคนิคที่ก่อให้เกิดเสียงที่แตกต่างกันเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้เป็นฐานในการตีกลองยาวให้เป็นเพลงต่างๆ ได้ ซึ่งโดยทั่วไปผู้รับการถ่ายทอดทุกคนจำเป็นต้องเล่นเพลงพื้นฐานของเพลงกลองยาวให้ได้ก่อน นั่นคือ “เพลงครู” ที่มีเสียงเป้ง-ถ่อมก่อนที่จะฝึกตีเพลงอื่นที่มีความยากขึ้น นอกจากนี้เทคนิคขั้นสูงของการตีกลองยาวนั้นสามารถตีกลองยาวให้ออกมาเป็นเนื้อร้องตามเพลงได้ เช่น เพลงจับปลาช่อนซึ่งเป็นเพลงที่แต่งโดยกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน 5 ผู้เฒ่าซึ่งมีท่อนร้องตอนต้นว่า “จับปลาช่อน จับปลาช่อน หลุดฉิบ” ก็จะต้องตีกลองยาวให้ได้เสียงออกมาตามเนื้อเพลง

โดยทั่วไปแล้ว กลุ่มนักเรียนจะได้รับการถ่ายทอดแต่เฉพาะเทคนิคการตีกลองขั้นพื้นฐานเท่านั้น แต่สำหรับกลุ่มบุตรหลานจะได้รับการถ่ายทอดเทคนิคการตีกลองยาวขั้นสูงหรือเทคนิคในระดับมืออาชีพด้วย ทั้งนี้เพื่อสืบทอดวงกลองยาวต่อไป

อย่างไรก็ดี โดยส่วนใหญ่แล้ว ปราชญ์ชาวบ้านไม่ได้ใช้วิธีการถ่ายทอดเทคนิคการตีกลองยาวขั้นสูงด้วยวิธีการสาธิตหรือบอกกล่าวโดยตรงให้แก่บุตรหลาน เนื่องจากมองว่าเป็นสิ่งที่บุตรหลานจำเป็นต้องได้รับผ่านการสังเกตหรือการเรียนรู้แบบครูพักลักจำด้วยตนเองผ่านการฝึกซ้อมหรือการไปร่วมแสดงกลองยาวร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน ประกอบกับมองว่าเทคนิคการตีกลองยาวขั้นสูงเป็นความสามารถเฉพาะตัวที่ไม่อาจถ่ายทอดกันโดยตรงได้ ดังนั้น บุตรหลานจึงต้องเรียนรู้ด้วยตัวเอง และนำความรู้ที่ได้ไปฝึกฝนและพัฒนาต่อจนทำให้เกิดเทคนิคการตีกลองยาวขั้นสูงด้วยตัวเอง

“เด็กต้องพัฒนากลเม็ด ลูกเล่น คัดแปลงด้วยตัวเอง.....เกิดจากการลักจำเอา สอนกันไม่ได้” (นายเลียง)

- ด้านการรำและร้องเพลงกลองยาว

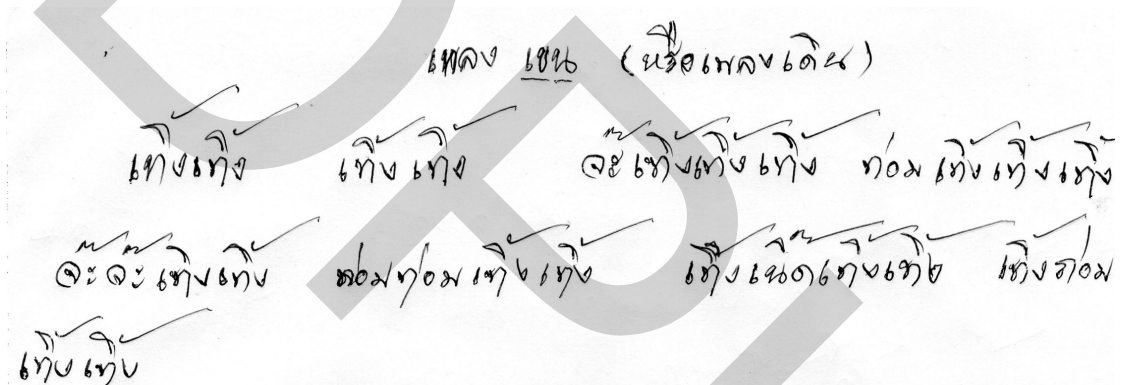
สำหรับด้านการรำ พบว่า นายเชี่ยมเป็นปราชญ์ชาวบ้านเพียงคนเดียวในสมาชิกวง 5 ผู้เฒ่าที่สอนการรำให้แก่เด็กนักเรียนและบุตรหลาน เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ โดยท่ารำที่ได้ถ่ายทอดไปนั้นมีหลากหลายของท่าทางทั้งชายและหญิง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะหรือประเภทของเพลง เช่น ท่าตลกหรือจำขัน ท่าเกี้ยวพาราสี ท่ารำเซิ้ง และท่ารำวง

ในด้านการร้องเพลงกลองยาว พบว่า เป็นการถ่ายทอด “เพลงแม่บท” หรือเพลงลูกคู่ ซึ่งเป็นเพลงมาตรฐานทั่วไปที่ใช้ในการประกอบการแสดงกลองยาว นอกจากนี้ ยังมีการถ่ายทอดบทเพลงกลองยาวที่แต่งขึ้นใหม่โดยกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านด้วย เช่น เพลงจับปลาช่อน ซึ่งเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ธรรมชาติรอบตัวและนำมาแต่งเป็นเนื้อเพลงประกอบการแสดง

อย่างไรก็ดี จากการที่ปราชญ์ชาวบ้านได้อธิบายถึงจุดเด่นของเพลงกลองยาวที่ว่า เพลงกลองยาวนั้นสามารถแต่งได้ใหม่โดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์หรือเหตุการณ์ รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อแต่งเพลงใหม่ระหว่างปราชญ์ชาวบ้านด้วยกัน จุดเด่นดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาเฉพาะตัวหรือเป็นความสามารถพิเศษ ดังนั้น จึงมิได้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการแต่งเพลงกลองยาวให้แก่ผู้รับการถ่ายทอด

“ไม่ได้สอนแต่งเพลง มันแล้วแต่เราจะมา ‘ต่อเพลง’ กันเพลงแต่ละวงจึงไม่เหมือนกัน เพราะเกิดจากการมาประยุกต์รวมกันให้เป็นเพลงใหม่” (นายเลียง)

ตัวอย่างเพลงกลองยาวที่ใช้ในการถ่ายทอด

เพลงเซนหรือเพลงเดิน

เป็นเพลงแม่บทที่ถ่ายทอดให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดทุกกลุ่ม

เพลงลูกคู่คลองยาว

* ^๒อ้าย มาชะเขย ^๒อ้ายมาชะว่า มาแต่ขงเห ของเรไม่มา ตระระล่า

* ^๒อ้ายออกชะเขย ^๒อ้ายออกชะว่า ^๒อ้ายออกชะว่า ^๒อ้ายออกชะว่า ^๒อ้ายออกชะว่า
^๒อ้ายทาง มนไท ^๒อ้ายทาง มนไท ^๒อ้ายทาง มนไท ^๒อ้ายทาง มนไท ^๒อ้ายทาง มนไท

* ^๒อ้ายมาชะเขย ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า
^๒อ้ายมาชะเขย ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า

* ^๒อ้ายมาชะเขย ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า
^๒อ้ายมาชะเขย ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า

* ^๒อ้ายมาชะเขย ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า
^๒อ้ายมาชะเขย ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า

* ^๒อ้ายมาชะเขย ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า
^๒อ้ายมาชะเขย ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า

* ^๒อ้ายมาชะเขย ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า
^๒อ้ายมาชะเขย ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า ^๒อ้ายมาชะว่า

เพลงลูกคู่คลองยาว

เป็นเพลงแม่บทที่ถ่ายทอดให้แก่บุตรหลานหรือสมาชิกในวง เพื่อนำไปใช้ในการแสดง

* คำเนืองคอกอง เพลง ฉิมปลารชอน

เสียงก่อน เสียงก่อน เสียงก่อน เสียงก่อน เสียงดัง เสียงดัง เสียงดัง
เสียงดัง เสียงก่อน เสียงก่อน โดด โดด โดด โดด เสียงก่อน -
ก่อน ก่อน ก่อน

* คำเนืองร้อง

ฉิมปลารชอน ฉิมปลารชอน ฉิมปลารชอน ฉิมปลารชอน
ฉิมปลารชอน ฉิมปลารชอน ฉิมปลารชอน ฉิมปลารชอน ฉิมปลารชอน ฉิมปลารชอน
โดด โดด โดด โดด ก่อน ก่อน ก่อน ก่อน

* คำเนืองคอกอง เพลง เชิญ

เสียงก่อน เสียงก่อน เสียงก่อน เสียงก่อน เสียงดัง เสียงดัง เสียงดัง เสียงดัง
เสียงดัง ดัง ดัง * เสียงดัง ก่อน ก่อน ก่อน

* คำเนืองร้อง

เชิญหน่อ เชิญหน่อ เชิญหน่อ เชิญหน่อ
เชิญหน่อ เชิญหน่อ เชิญหน่อ เชิญหน่อ เชิญหน่อ เชิญหน่อ

เพลงจับปลาช่อนและเพลงเชิญ

เป็นเพลงประจำวง 5 ผู้เฒ่า และเป็นเพลงที่ปราชญ์ชาวบ้านร่วมกันแต่งเพื่อใช้ถ่ายทอดให้แก่
บุตรหลานหรือสมาชิกในวง เพื่อนำไปใช้ในการแสดง

4.3.3.2 ระดับความเชื่อและพิธีกรรม

ปราชญ์ชาวบ้านได้ถ่ายทอดเนื้อหาในระดับความเชื่อและพิธีกรรมให้นักเรียนและบุตรหลาน มีดังนี้

- พิธีไหว้ครู

ปราชญ์ชาวบ้านได้ถ่ายทอดความเชื่อเรื่อง “ครูแก่” (ฤๅษี พ่อปู่ พ่อแก่) ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้เรียนกลองยาวทุกคนต้องนับถือ โดยอธิบายให้ผู้รับการถ่ายทอดเห็นถึงความสำคัญของการทำพิธีไหว้ครู และอธิบายถึงขั้นตอนในการทำพิธีไหว้ครู ซึ่งทุกคนที่เรียนกลองยาวควรจะต้องผ่านพิธีกรรมนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลรวมถึงเป็นการแสดงความเคารพต่อครูแก่ ทั้งนี้ทางโรงเรียนได้เชิญปราชญ์ชาวบ้านให้ไปประกอบพิธีกรรมนี้ให้นักเรียนหรือที่เรียกว่า การไป “จับมือ” เป็นประจำทุกปี โดยเฉพาะสำหรับนักเรียนที่จะต้องไปแสดงกลองยาวในงานแห่เทียนพรรษาประจำปีของโรงเรียน

สำหรับสิ่งของที่ผู้เรียนจะต้องนำมาในพิธีไหว้ครู คือ ขัน 5 ซึ่งประกอบด้วย “ดอกไม้ 5 คู่ รูป 5 คู่ เทียน 5 คู่” นอกจากนี้ ยังประกอบด้วยบุหรี และเหล้า ซึ่งในท้ายพิธีจะมีการรดน้ำมนต์ให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดด้วย

“ก่อนเล่นต้องไหว้ครู โดยเฉพาะเด็กที่จะไปแสดงกลองยาว จำเป็นต้องทำพิธีไหว้ครูก่อน” (นายเลียง)

- ความเชื่อและข้อห้าม

จากความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำวงกลองยาว หรือครูแก่ ได้นำมาสู่ข้อห้ามสำหรับผู้แสดงกลองยาวด้วย โดยปราชญ์ชาวบ้านได้สอน “ข้อห้าม” เรื่อง “เล่นแล้วอย่านอน” ให้แก่ผู้รับการถ่ายทอด ซึ่งหมายถึง ในขณะที่เรียนหรือซ้อมกลองยาว ห้ามไม่ให้ผู้ใดนอน เพราะเป็นการแสดงให้เห็นถึงการไม่ให้เกียรติครูบาอาจารย์ทางด้านกลองยาว

“ทำแล้วไม่ดี ดูเหมือนนอนเลื้อย ดูจี๋เกียจ” (นายชอุ่ม)

“ตามหลักให้ไม่ควร เพราะต้องให้เกียรติครูบาอาจารย์” (นายเลียง)

4.3.4 การประเมินผลการถ่ายทอด

สำหรับการประเมินผลการถ่ายทอดการตีกลองยาวทั้งนักเรียนและผู้สูงอายุในชุมชนสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระยะ ดังนี้

4.3.4.1 ระยะก่อนรับการถ่ายทอด

ในระยะนี้ จะเน้นไปที่ผู้รับการถ่ายทอดที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนเท่านั้น โดยปราชญ์ชาวบ้านอธิบายว่า “ไม่ใช่ทุกคนที่จะตีกลองยาวได้” ประกอบกับจำนวนนักเรียนที่มีมากในแต่ละชั้น และวงกลองยาวมีได้มีเพียงแค่การตีกลองยาวเท่านั้น แต่จะต้องมีผู้แสดงคนอื่นๆ ด้วย เช่น ผู้รำ และผู้ให้จังหวะกลองยาว

ดังนั้น ปราชญ์ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องทำการประเมินคุณลักษณะของผู้เรียนก่อน หรือเป็นการคัดเลือกนักเรียนที่มีความสามารถเพียงพอที่จะเรียนการตีกลองยาวได้ โดยการสังเกตนักเรียนในด้านทักษะการตีหรือพรสวรรค์ และที่สำคัญคือ การมีใจรักการเล่นกลองยาว แต่สำหรับนักเรียนที่ไม่มีคุณลักษณะดังกล่าว ปราชญ์ชาวบ้านจะพิจารณาให้เล่นเครื่องดนตรีประกอบจังหวะชนิดอื่นๆ เพื่อให้จังหวะแก่กลองยาว เช่น ฉิ่ง ฉาบ กรับ และโหม่ง

“คนไหนมีแวว ก็เลือกมาตีกลองยาว ต้องดูว่าเด็กชอบด้วย.....ถ้าไม่ชอบตีกลอง ไม่มีแวว ก็ไม่เลือก แต่จะให้ตีจังหวะ” (นายเลียง)

เครื่องดนตรีประกอบจังหวะในวงกลองยาว

4.3.4.2 ระยะหลังรับการถ่ายทอด

โดยทั่วไปแล้ว การประเมินผลโดยเฉพาะด้านการติกลองยาวของนักเรียนหรือผู้สูงอายุที่มีหลักการ คือ การสังเกตทักษะการติกลองยาวและฟังเสียงกลองยาว พร้อมกับการให้ข้อเสนอแนะ หากยังติกลองยาวไม่ถูกวิธีและเพื่อพัฒนาทักษะการติกลองยาวให้มีความไพเราะ

“ใช้คู่กับฟังเสียง.....บางคนตี(กลองยาว)เป็นเสียงเดียวกันตลอด ไม่มีเสียง ‘เป้ง’ ต้องคอยบอกตลอด” (นายช่อม)

อย่างไรก็ดี ปราชญ์ชาวบ้านไม่ได้มุ่งหวังให้ทั้งนักเรียนและผู้สูงอายุมีทักษะการติกลองยาวถึงขั้นมืออาชีพ เพราะการถ่ายทอดในสองกลุ่มนี้เป็นการถ่ายทอดทักษะขั้นพื้นฐานและใช้ระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้น

สำหรับกรณีบุตรหลานที่มักเรียนรู้ทักษะการติกลองยาวจากปราชญ์ชาวบ้านโดยใช้วิธี “ครูพักลักจำ” ผ่านการสังเกตในชีวิตประจำวัน รวมถึงการไปร่วมแสดงกับวง 5 ผู้เฒ่าในงานเทศกาลต่างๆ พบว่า ปราชญ์ชาวบ้านได้ประเมินผลการถ่ายทอดบุตรหลานโดยใช้วิธีการสังเกตตลอดเวลา เช่น ในระหว่างที่ฝึกซ้อม และในระหว่างที่ไปร่วมแสดงกลองยาวกับปราชญ์ชาวบ้าน ทั้งนี้เพื่อที่จะนำสิ่งที่ได้จากการประเมินมาเสนอแนะต่อบุตรหลานเพื่อพัฒนาทักษะให้มีความเป็นมืออาชีพมากขึ้น เนื่องจากต้องการให้เป็นผู้สืบทอดวงกลองยาวต่อไป

“ต้องพา (บุตรหลาน) ไปเล่นด้วยกัน ให้ติดตามวงไปด้วย.....บ่อยๆ สอดแทรก (ทักษะการติกลองยาว).....บางคน พาไปออกงาน 3 คน ก็เป็นมืออาชีพแล้ว.....ของแบบนี้มันซึมซับอยู่ทุกวัน” (นายเชี่ยม)

สำหรับการถ่ายทอดในด้านอื่นๆ เช่น การรำและการร้องเพลง รวมถึงพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับครูบาอาจารย์ของวงกลองยาวที่ได้ถ่ายทอดให้แก่กลุ่มนักเรียนและบุตรหลาน พบว่า มีวิธีการประเมินผลที่คล้ายกัน นั่นคือ การสังเกตพร้อมกับการให้ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปรับปรุงหรือพัฒนาทักษะการแสดงกลองยาวต่อไป และยังสังเกตพฤติกรรมของผู้รับการถ่ายทอดว่ามีการให้ความเคารพต่อการแสดงกลองยาวและครูบาอาจารย์ ตลอดจนการเชื่อฟังและให้เกิดจิตปราชญ์ชาวบ้านเพียงใด

กล่าวโดยสรุปแล้ว ปราชญ์ชาวบ้านมองว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาวให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดจะได้ผลดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับ “ผู้รับการถ่ายทอด” มากกว่า “ผู้ถ่ายทอด” กล่าวคือ ผู้รับการถ่ายทอดจะต้องมีความรักความสนใจ และมีพรสวรรค์

“เด็กต้องสนใจด้วย เราสอนให้เขาไม่ก็คำก็ไปด้วยกันได้...สอนরাบางคนก็ไม่สนใจ เวลา ร่ำก็ร่ำแบบลากขา” (นายเชียม)

4.3.5 ปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอด

สำหรับปัญหาและอุปสรรคที่ปราชญ์ชาวบ้านประสบในการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาว แบ่งออกได้เป็น 4 ด้าน ได้แก่

4.3.5.1 ปัญหาด้านการขาดผู้รับการถ่ายทอด

ปราชญ์ชาวบ้านพิจารณาว่า ปัญหาด้านการขาดผู้รับการถ่ายทอดวงกลองยาวนั้นเป็นปัญหาสำคัญในปัจจุบัน เพราะ คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จากการสอนนักเรียนในโรงเรียนต่างๆ ที่มักพบว่านักเรียนไม่ให้ความสำคัญกับกลองยาว

“ถ้าคนไหนดี(กลองยาว) ไม่ดี ก็ต้องคัดออกไป.....บางคนดีไม่ดี ก็ทำเป็นแกล้งดี ไม่อยากเรียน” (นายเชียม)

แม้ว่าที่ผ่านมาพ่อแม่ผู้ปกครองของเด็กในชุมชนจะเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการบุตรหลานมาฝากเรียนกลองยาว แต่เด็กก็ไม่สนใจที่จะเรียน จึงทำให้ปราชญ์ชาวบ้านไม่ได้เปิดสอนกลองยาวให้แก่เด็กในชุมชนในปัจจุบัน

“ต้องแล้วแต่ความสมัครใจของเด็ก บางทีพ่อแม่บังคับมาเด็กไม่เอาก็มี” (นายเลียง)

นอกจากนี้ ปัญหาอีกประการหนึ่งที่พบในการขาดผู้รับการถ่ายทอด คือ ปัญหาด้านทัศนคติของคนในชุมชน กล่าวคือ คนในชุมชนบางส่วนมองว่า กลองยาวเป็นการแสดงประเภท “เดินกินรำกิน” หรือเป็นการดูถูกวงกลองยาวว่าไม่มีคุณค่า ด้วยเหตุนี้ จึงไม่อยากให้บุตรมาเรียนกลองยาว

ปราชญ์ชาวบ้านได้อธิบายว่า เนื่องจากการแสดงกลองยาวนั้นเป็นการแสดงที่ไม่ต้องใช้เวทีหรือสถานที่สำหรับการแสดงโดยเฉพาะดังเช่น โรงละคร หรือโรงหนังตะลุง หรือกล่าวได้ว่า การแสดงกลองยาวนั้นส่วนใหญ่จะแสดงบนลานที่มีบริเวณกว้าง ประกอบกับการแสดงกลองยาวนั้น มีผู้แสดงจำนวนมากและเน้นความสนุก ดังนั้น การไปแสดงกลองยาวที่บ้านของเจ้าภาพ จึงอาจถูกมองดูถูกได้ดังคำอธิบายต่อไปนี้

“บางคนมองว่าเป็นเรื่องต่ำต้อย..... บางทีไปเล่นบางบ้าน เขาก็ให้เล่นที่ได้ทุนบ้าน ไม่ยอมให้พวกเราขึ้นบ้าน เพราะกลัวว่าบ้านจะพัง เพราะพวกเราเต้นกันแรง” (นายเลียง)

ปัญหาดังกล่าวนี้อาจส่งผลกระทบต่อการอนุรักษ์วงกลองยาวซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้นอกจากนี้ ยังพบปัญหานี้ในระดับครอบครัวด้วย กล่าวคือ บุตรหลานของปราชญ์ชาวบ้านบางคน เช่น กรณีของนายผินและนายสานิตไม่มีบุตรหลานที่จะมาเป็นผู้รับการสืบทอดวง เนื่องจากประกอบอาชีพอื่นและไม่ได้ให้ความสำคัญกับวงกลองยาวในฐานะที่เป็นอาชีพเสริมหรือเพื่ออนุรักษ์

4.3.5.2 ปัญหาด้านเนื้อหาที่ยังไม่ได้ถ่ายทอด

แม้ว่าในกรณีของนายเลียงและนายช่อมซึ่งมีบุตรชาย/หลานชายเป็นสมาชิกในวงกลองยาว แต่พบว่า มีบางเนื้อหาเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อที่ยังไม่ได้ถ่ายทอดให้แก่บุตรชาย นั่นคือ ขั้นตอนการผลิตกลองยาว เนื่องจากเป็นความรู้ในระดับสูงที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของความเชื่อเรื่องครูบาอาจารย์ ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องถ่ายทอดให้แก่ผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเท่านั้น ประกอบกับมองว่า บุตรชายยังไม่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม หรือยังไม่ถึงเวลาที่จะถ่ายทอดให้

“ที่ยังไม่สอนทำกลอง เพราะเป็นของมีครูบาอาจารย์ ถ้าทำชั่วชั่ว มือไม้จะหัก.....เวลาแทงเชือก (จึงหนังหน้ากลอง) ต้องบอกกล่าวครูบาอาจารย์ บางคนไปแอบทำเองแบบครูพักลักจำ มือไม้จะหักได้...ที่ยังไม่สอน เพราะ ยังไม่เห็นว่ามีใครเหมาะสมที่จะมารับ” (นายเลียง)

“เรื่องการทำกลอง ใครจะมาทำกันไม่ได้เพราะต้องมีครู....ครูบางคนจะปลุกเสกหัวใจสิงห์ไปที่หนังหน้ากลอง กลองที่ดีแรงๆ มีเสียงดังๆ จะมีอาถรรพณ์ เพราะผ่านมามากๆ ครูแล้ว.....ที่ยังไม่สอนทำกลอง เพราะยังเป็นเด็กอยู่” (นายช่อม)

ผู้วิจัยยังพบว่า มีความรู้อีกประการหนึ่งที่ยังไม่ได้ถ่ายทอด คือ “การปลุกเสกกลองยาว” หรือ “การทำครู” ซึ่งหมายถึง พิธีกรรมที่จัดขึ้นก่อนที่จะมีการแสดงกลองยาวทุกครั้ง ปราชญ์ชาวบ้านจะใช้คาถาที่ได้รับการถ่ายทอดมาปลุกเสกกลองยาว ประกอบกับการใช้เครื่องเช่น ไหว้กลองยาว ทั้งนี้ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษหรือครูซึ่งเป็นเจ้าของภูมิปัญญารวมถึงเป็นเจ้าของกลองยาวมาก่อน

ขั้นตอนสำคัญของพิธี “การทำครู” หรือการปลุกเสกกลองยาวก่อนการแสดงกลองยาวคือการนำกลองยาวที่จะใช้ในการแสดงมาวางเรียงเป็นรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่ว และวางเครื่องเช่น ไหว้ คือ ดอกไม้ ธูปเทียน บุหรี่และเหล้า นอกจากนี้ ยังมีขันใส่น้ำสำหรับทำนํ้ามนต์

สำหรับภาพถ่ายพิธีกรรมการปลุกเสกกลองยาวต่อไปนี้ เป็นพิธีที่จัดขึ้นก่อนที่จะแสดงกลองยาวในงานบวชที่วัดหนองตาเมือง ซึ่งนายช่อม หัวหน้าวง 5 ผู้เฒ่าเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม

การนำกลองยาวที่จะใช้ในการแสดงมาจัดเรียงเป็นรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่ว

เครื่องเช่นไห้ว

การเริ่มต้นประกอบพิธีกรรมการปลุกเสกกลองยาว

การทำน้ำมันต์เพื่อใช้ในพิธีกรรม

การปลุกเสกกลองยาว

สมาชิกในวงรับการพรมน้ำมนต์และดื่มน้ำมนต์

ภายหลังจากการปลุกเสกกลองยาวแล้ว
สมาชิกในวงจึงทำการจ่าหน้ากลองเพื่อปรับแต่งเสียงกลองยาวร่วมกัน
ก่อนที่จะนำไปเล่นจริง

ปราชญ์ชาวบ้านได้เปรียบกลองยาวว่าเป็น “เครื่องรางของขลัง” อย่างหนึ่งที่จะต้องทำพิธีบูชา เพราะนอกจากจะเป็นการแสดงความเคารพแล้ว ยังเชื่อว่าจะทำให้เสียงของกลองยาวมีมนต์ขลังและทำให้มีเสียงดังด้วย

“กลองยาวบางลูกมีอายุนานกว่า 2 - 3 ชั่วโมง ต้องทำครูทุกครั้งก่อนแสดง ต้องใช้คาถาหัวใจหนูมาน บางคนที่ใช้คาถาหัวใจสิงห์ปลุกเสก.....เป็นเหมือนเครื่องรางของขลัง....ถ้าปลุกเสกมาหลายครั้ง หลายชั่วอายุคน เวลาตีแล้วจะแรง มีมนต์ขลัง” (นายเลียง)

อย่างไรก็ดี เหตุผลสำคัญที่ทำให้ปราชญ์ชาวบ้านบางคน เช่น นายเลียงและนายช่อมยังไม่ถ่ายทอดความรู้เรื่องนี้ให้แก่บุตรหลาน คือ การมองว่าบุตรหลานยังไม่มีคุณสมบัติเพียงพอที่จะรับการถ่ายทอด หรือกล่าวได้ว่า ยังไม่มีความพร้อมที่จะเป็นผู้สืบทอดกลองยาว เนื่องจากบุตรหลานกำลังอยู่ในช่วงของวัยเรียน จึงทำให้ไม่มีเวลาเพียงพอในการฝึกซ้อมและร่วมแสดงกลองยาว โดยสรุปแล้ว เกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาคุณสมบัติของบุตรหลานว่าสมควรจะได้รับการถ่ายทอดหรือไม่ขึ้นอยู่กับความมุ่งมั่นตั้งใจและมีเวลาที่จะฝึกซ้อมกลองยาวได้อย่างเต็มที่

4.3.5.3 ปัญหาด้านการถ่ายทอด

ปราชญ์ชาวบ้านที่สอนในโรงเรียนมักประสบปัญหาเดียวกัน คือ การขาดความตั้งใจเรียนของนักเรียน กล่าวคือ นักเรียนบางส่วนไม่สนใจเรียนกลองยาว อย่างไรก็ดี ปราชญ์ชาวบ้านไม่ได้ใช้วิธีการดุหรือต่อว่า เนื่องจากมองว่าตนไม่ใช่ครูสอนประจำ และมองว่าเป็นหน้าที่ของครูของโรงเรียนที่จะต้องคอยดูหรือกำกับดูแลให้นักเรียนตั้งใจเรียน ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้จะไม่พบกับบุตรหลาน เนื่องจากมองว่าตนสามารถดูบุตรหลานให้เชื่อฟังได้

“เด็กชอบคุยกัน บอกให้เงียบ ก็ไม่เงียบ ต้องให้ครูมาจัดการ.....เพราะเราเป็นครูภายนอก เด็กจึงไม่สนใจ ไม่กลัวครูเด็ก เพราะว่ามีจากร้อยพ่อพันแม่” (นายเลียง)

“ไม่มีปัญหากับลูกหลาน เพราะเข้มงวดได้” (นายเชียม)

4.3.5.4 ปัญหาด้านระยะเวลาของการถ่ายทอด

ด้านระยะเวลาของการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาวที่โรงเรียนถือเป็นปัญหาประการหนึ่ง แม้ว่าทางโรงเรียนได้เชิญให้ปราชญ์ชาวบ้านไปสอนเป็นประจำทุกปี แต่การสอนนั้นไม่เกิดความต่อเนื่อง เช่น การเชิญไปฝึกซ้อมวงกลองยาวของโรงเรียนเพื่อใช้ในงานแห่เทียนพรรษาประจำปี ซึ่งปีถัดไปก็ต้องไปฝึกซ้อมให้แก่ นักเรียนชุดใหม่ หรือการเชิญไปสอนแต่เฉพาะนักเรียนชั้น

ประถมศึกษาปีที่ 4 ของแต่ละปีการศึกษา ดังนั้น ปัญหาที่ตามมา คือ ทำให้ไม่สามารถพัฒนาทักษะการแสดงกลองยาวของนักเรียนได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งทำให้เป็นการสอนได้แต่เพียงทักษะขั้นพื้นฐานเท่านั้น นอกจากนี้ปัญหานี้ยังเกิดกับกลุ่มชมรมผู้สูงอายุด้วย เนื่องจากการถ่ายทอดการตีกลองยาวโดยใช้เวลาไม่นานเพื่อให้จังหวะการออกกำลังกาย ดังนั้น จึงไม่ได้เป็นการพัฒนาทักษะให้สูงขึ้นเพื่อเพียงพอต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาวงกลองยาว

